

GÂND ROMÂNESC

No. 2

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL I

IUNIE

1933

GÂND ROMÂNESC

MITUL UTILULUI

Există la toate neamurile cuvinte revelatoare de atitudini constante în fața vieții și hotărîtoare pentru directivele generale ale civilizației lor. Repetate cu persistență și monotonie de majoritatea inteligențelor unei națiuni, le întâlnești mai ales în discursurile celor chemați — sau celor cari se cred chemați, nu importă — să decidă de destinele culturii ei. Stăruința robustă a acestor cuvinte în vocabularul limbii și poziția afectivă ce-o iau spiritele gânditoare în fața sensului ce ele închid, revelează anumite nevoi sufletești, anumite obiceiuri esențiale de gândire și de sentiment. Acestea, la rândul lor, fiind expresia semnificativă a unei întregi concepții de viață. Există, altfel spus, cuvinte cu destine glorioase. Atât de glorioase încât, impunându-se unei generații, sau mai multora, conținutul lor nu sărăcește prin folosire și obosire — cum ar fi în legea lucrurilor — ci, dimpotrivă, suferă o crescândă inflație de valoare. Și neliniștitoare inflație de valoare.

Astfel de vorbe sunt în limba noastră expresiile: om de realizări, talent organizator, om de acțiune, minte realistă, spirit pozitiv, și — nu vă speriați! — om de Stat. Și alte câteva, rude apropiate ale acestora. Toate noțiuni ce intră în clasa încăpătoare a categoriei numită *acțiune*, ea însăși înghițită perfect de și mai încăpătorul *util*.

Și toate sunt cuvinte intrate cu vitalitate brutală în rândul vorbelor cu semnificație și rol de mit. Asemenea „kolossal“-ului nemțesc de pe vremea lui Wilhelm și de pe vremea lui Hitler, asemenea „clar“-ului și „precis“-ului francez de totdeauna și-al naivului și ridicolului „cel mai mare din lume“ american, „acțiunea“ și „utilul“ sunt cea mai economică expresie a unui mit care guvernează cu preponderență destinul culturii românești. Aceasta, dela începuturile europenizării noastre. Mai tiranic dela război încoace. Exclusiv și barbar, totdeauna, în Ardeal.

Impus generațiilor cari au făcut România Mică de eri și România Mare de azi cu o înțelegere destul de clară a momentului

istoric și a nevoilor lui urgente, de unii dintre conducătorii destinelor culturale ale țării, în Ardeal mitul utilului, împreună cu scara de valori pe care el o implică, a fost acceptat — înainte de război și după — instinctiv, fără șovăire și spirit critic, ca o dogmă intangibilă, dictată poate de instinctul de conservare al rasei.

Două generații de cultură — căci nu e vorba aici decât de rolul și rostul categoriei utilului în domeniul riguros al culturii proprii zise — au trăit inspirate din acest mit. Și din el și-au scos motive suficiente de activitate și de entuziasm.

Problema pe care am vrea s'o discutăm în cele ce urmează este dacă generația mea și cele ce-i vor urma, trebuie sau nu trebuie să venerateze și mai departe ca *exclusiv* dirigitor al destinelor civilizației noastre de mâine mitul utilului; al utilului imediat și al acțiunii directe? Ce atitudine ia generația tânără — aceea mai ales care n'a putut colabora la crearea României Mari — în fața acestui mit? Il acceptă ca pe un precept de scrosanctă înțelepciune națională, sau va căuta să-i slăbiască domnia tiranică și exclusivă prin adoptarea unei alte scări de valori?

De această atitudine va depinde coloratura, mai mult: însași substanța culturii românești de mâine.

I.

Dar să privim lucrurile ceva mai de aproape.

Ce vrem să spunem când afirmăm că generațiile cari au făcut România de ieri și de azi au ascultat ca de o dogmă revelată, în mod exclusiv în Ardeal, și aproape exclusiv în România veche, de categoria de gândire exprimată prin cuvintele „acțiune” și „util”? Ce sens are constatarea pe care o facem când susținem că utilul a imprimat pecetea caracteristică tinerei noastre civilizații, și când afirmăm că generațiile cari au creat-o au crezut cu tărie că găsesc în categoria utilului răspunsul cel mai mulțumitor la marea întrebare: ce rost are viața noastră ca Români, și viața ca atare?

Credem că vom putea preciza sensul constatărilor noastre subliniind că la noi prin util se înțelege utilul imediat, utilul direct: O viață de Român câștigă un rost, e vrednică să fie trăită numai atunci când este *utilă imediat* nevoilor colective ale momentului, ale zilei chiar. Și ea devine utilă imediat prin *acțiune directă* în — să zicem o vorbă răsuflată, căci repetată până la saturație — ogorul național.

Acestei concepții, explicabilă desigur și justificată, poate, de contingente istorice specific românești, i se datorește faptul curios și tulburător că, la noi, utilul direct, din domenii de activitate ome-

nească unde-și are rostul de valoare determinantă (economie, politică), a trecut, cu rol de categorie creatoare de ierarhie de valori, în domeniul pur cultural (știință, artă, filosofie, religie chiar), domeniu unde n'are ce căuta și unde, departe de a deschide orizonturi largi inteligenței, încurcă și întunecă lucrurile. Să reținem de altfel că faptul caracteristic de care vorbim îl găsim și la vecinii noștri imediați: la Unguri, la Cehi, la popoarele balcanice, neamuri cari au trăit în condiții istorice asemănătoare cu cele ce-au prezidat la mersul istoriei noastre naționale.

Datorită acestei extensiuni a utilului și inflației nejustificate de valoare pe care acesta a suferit-o prin amintita extensiune, o anumită atmosferă spirituală a apăsă, și apasă încă la noi, asupra conștiinței insului, descurajând și făcând să se vestejească orice intenție de creație în domenii a căror utilitate directă nu este întrevăzută imediat. Mediul nostru cultural — să-i zicem, prin abuz, intelectual — dar mai ales mediul ardelenesc a înăbușit, și continuă să înăbușe, în germene, printr'o atitudine numită „bun simț” și „simț de realitate”, exteriorizată când prin batjocură, când prin excludere brutală, orice preocupare de gândire — științifică (știință pură, nu aplicată), artistică, ori filosofică — ce nu pare a avea legături directe sau indirecte cu preocupările, sau cu nevoile presupuse ale zilei, specific românești, respective specific ardelenesti.

În Ardeal, teroarea exclusiv și direct utilului a fost neasemănat mai mare decât în Vechiul Regat, pentru excelentul motiv că Ardealul a fost, și e, în domeniul care ne interesează aici, într'o fază de evoluția inferioară treptei pe care s'a găsit și se găsește Vechiul Regat. Pentru a caracteriza starea de spirit de care vorbim, fac apel la memoria și experiența națională a cititorului — sau chiar la convingerea profundă a multora din conaționali mei — și-i întreb dacă n'au constatat la majoritatea conștiințelor românești, până și în mintea celor cu posibilități reale — sau numai cu veleități — de a da directive civilizației noastre, înclinări intelectuale, nu totdeauna formulate clar și precis, dar foarte înrădăcinate, și cari se concretizează în nedumerirea ce cuprinde mintea Românului când aude cuvintele „teorie pură”, „fire contemplativă”, „natură visătoare”, „ideolog” și, Doamne păzește, cuvântul „filosofie”? Iar când sensul acestor noțiuni ia contururi precise cu ajutorul expresiilor: „știință pentru știință”, „teorie de dragul teoriei”, „artă pentru artă”, „efort contemplativ fără aspirații către rezultate concret și direct utile, sau național utile”, Românul neaoș și cu bun simț își surprinde în adâncurile sufletului sentimente de dispreț și desgust — când e „deștept”, sentimente de revoltă sau de spaimă — când e ceva mai puțin deștept...

Scurt: nu există în credința, clar manifestată sau ascunsă, a mediului nostru cult, animal mai straniu și mai vrednic de oprobriul public ca intelectualul pur, ca intelectualul îndrăgostit de idee de dragul ideii. (Nu importă dacă acest intelectual de rasă se cheamă om de știință (neaplicată), artist, poet sau filosof). Și, dacă noi Ardeleii, la cari această atmosferă spirituală este atotstăpânitoare, am vrea să fim sinceri de tot, am da tocmai noi formula pregnantă și cu destine glorioase care ar exprima lapidar echivalența între noțiunea „intelectualitate pură”, sau „intelectualitate gratuită” și conceptele „decadență”, „boală”, „perversitate” sau altele și mai compromițătoare. Această formulă ar avea marele merit să condenseze cu economie, într'o singură propoziție, calitatea dominantă și determinantă a unei civilizații întregi. Sau, mai precis, a spiritului profund ce animează aspirațiile permanente ale acestei civilizații.

Scara de valori imanentă mentalității de care e vorba, ar putea fi stabilită în modul următor: în frunte, sau sus de tot, valoare supremă, valoare providențială, stă omul de Stat, sau chiar numai omul politic; ar urma „organizatorul” de toate felurile, în cap, firește, cu „organizatorii culturali” (valoare descoperită de noi dela război încoace). Ar veni apoi economistul și financiarul, urmat de inginer și medic (oameni de știință aplicată cu rezultate palpabile și cât se poate de imediate). Sar acum câteva trepte pentru ca să pot întâlni și valori inferioare ca: omul de știință neaplicată (domeniu al științei cultivat de spirite „mai puțin dotate”, lipsite de „talentul realizărilor”. Dotați în suprem grad nu sunt teoreticienii puri, adică aceia cari descopăr și crează ceea ce va fi aplicat practic mai târziu, ci mai înzestrați decât ei sunt cei ce aplică!). De câteori nu mi s'a dat s'aud, la noi în Ardeal, pronunțată sentențios și fără drept de apel judecata: Greu e nu să inventezi teorii, ci să le aplici! Lucru mare e nu să gândești clar și lucid, ci să acționezi! Și, ca să nu uit nici treapta cea mai de jos a scării, aceea pe care se pot urca și rațele: aici sunt contemplativii puri, „visătorii”, adică artiștii în sensul cel mai larg al cuvântului. Cât pentru filosofie, ea nici nu are loc pe scară, fiind exclusă ca non-valoare. Aceasta, considerată ca plictisitoare încurcă-lume, și crezută ca cea mai îndepărtată de realitate, este privită de sus de tot. Cu milă și silă. Personalități cu merit și mare rol cultural în istoria civilizației românești fac un merit din această silă și dispreț. A nu avea preocupări de ordin filosofic, a nu vrea să înțelegi rostul filosofiei în ansamblul preocupărilor intelectuale ale unui neam, a nega chiar acest rost, este echivalent cu a fi om deștept, cu a fi om cu mintea așezată la locul ei, om care știe ce vrea și nu-și pierde vremea cu

copilării. Pentru că, vedeți Dvoastre, numai marile popoare de cultură din Occident au vreme de risipit și cu astfel de lucruri neserioase . . .

Să menționăm că toate categoriile înșirate mai sus intră în două mari clase: fruntea scării este clasa celor „activi”, a oamenilor realiști, utili; capul de jos al scării e ocupat de clasa mai puțin numeroasă — și și de aceea poate crezută mai puțin importantă — a celor „numai” intelectuali.

Rețineți, vă rog, concesiile exprimate de acest „numai”.

* * *

Categoria utilului direct și imediat, transplantată, din domeniul economicului — unde-și are rostul perfect justificat — în împărăția culturii propriu zise și-a imprimat apoi timbrul ei specific și Universității românești. Fapt ce-l constatăm de altfel și la vecinii noștri amintiți mai sus.

În tendințele ei fundamentale și caracteristice, Universitatea noastră nu este marele laborator unde s'ar face *in primul rând* știința pentru știință, ci mai întâi de toate e un mare institut de educație. Numai pe al doilea plan ea e și locul unde se elaborează știința teoretică. Ca atmosferă generală, Universitatea noastră, asemenea celei ungurești (ca să aduc un exemplu), înclină să fie înainte de toate o prelungire pe plan mai înalt a școlii secundare și primare, și să satisfacă exigențele practice pe cari și acestea căutau, prin însuși rostul lor de altfel, să le satisfacă.

Se întâlnesc, evident, între studenții noștri și de aceia cari n'au venit la Universitate să găsiască exclusiv cunoștințe date de-a gata și ocazie bogată să-și exercite numai memoria. Dar numărul acestor exemplare studențești de lux este până azi destul de redus în proporție cu numărul enorm al celor ce obțin diplome. Nu e deci mirare că aceste excepții n'au reușit decât în măsură disparent de mică să contrabalanseze efectele spiritului general care domnește în Universitatea noastră, și care face ca aceasta să ia mai mult aspect de școală de aplicație a științei decât de cetate unde se crează știință teoretică și se cresc intelectualii de rasă pentru ziua de mâine.

Atmosfera spirituală creată de transplantarea utilului direct în domeniul pur intelectual explică apoi — în parte, căci au acționat aici și cauze de ordin istoric, și acestea au avut poate rol de prime cauze, cum vom încerca să arătăm mai jos — nu numai faptul că inteligența românească s'a îndreptat în măsură excepțional de mare către studiul istoriei, și în special al istoriei naționale, dar această atmosferă spirituală explică și felul anumit cum s'a făcut până bine de curând istorie la noi — și la vecinii noștri de altfel.

Și aici resortul ultim, vreau să zic: principal, al cercetărilor nu pare a fi fost cunoașterea pură și obiectivă a trecutului, ci în primul rând credința în adevărul vechiului adagiu că istoria ar fi învățătoarea vieții. Și la noi, ca și la vecinii noștri, raționamentul tezist pare a fi primat față de raționamentul pur teoretic, singurul cu adevărat științific. Indrumări înțelepte în vederea *acțiunii* ce-o reclama prezentul și argumente pentru anumite teze de ordin practic, iată ce-au căutat intelectualii români în cunoașterea trecutului, iată ce-au cerut ei înainte de toate istoricilor noștri.

Motivul de satisfacție sentimentală pe cari le-au cerut ei uneori trecutului intră și ele în această ordine de exigențe neintelețuale.

Iar aceste servicii practice cerute istoriei, și date de ea, ne-au obicinuit să credem cu tărie că istoria este cea mai reală dintre științe. Cea mai „obiectivă” și mai „pozitivă” dintre științe, cea mai problematică știință! Aceasta, pentru puternicul motiv că istoria ne-a apărut drept cea mai utilă știință pentru nevoile noastre specifice!

Tot atmosfera intelectuală pe care încercăm s'o descriem în prezentele pagini explică faptul, — semnificativ, pentru că frecvent la noi, — că oameni angajați în tinerețe pe drumuri altele decât acelea ale cercetărilor istorice, își părăsesc la un moment dat preocupările inițiale pentru preocupări mai mult sau mai puțin „istoriografice”. Această trecere o fac de obicei în momentul când, părăsiți de minunata și sfânta beție a tinereții, nu mai au forța să meargă contra curentului dominant, și, instinctiv, sau perfect lucid, se adaptează exigențelor generale ale mediului (acesta distruge organismele neadaptate când nu sunt destul de tari să-l transforme ele pe el). „Adaptarea”, care costă mai puțin efort, este botezată apoi, ipocrit sau cu bunăcredință, „bun simț”, sau și „simț al realităților”. Istoria fiind considerată ca o disciplină ce are legătură mai directă cu realitatea (cu realitatea românească bineînțeles căci alta nu... interesează!) decât alte discipline (fizica teoretică, sau filosofia, d. ex.), un om cu simțul și interesul realităților, și cu dorința de a acționa mai eficace și direct asupra acestor realități, va începe să facă istorie...

Categoria utilului direct — o categorie între multe altele ale inteligenței omenești — devenită categoric constitutivă de lege a spiritului nostru ardelenesc, mai explică și faptul semnificativ pe care l-aș numi „superstiția medicului”. În clasa cultivată ardelenescă bine înțeles; nu e vorba de clasa țărănească unde fenomenul este natural și se întâlnește în clasele țărănești ale tuturor neamurilor. Faptul că medicina apare ca știința cea mai direct utilă și cu efecte practice imediate împrumută celor ce-o cultivă un prestigiu de care nu se bucură la noi nici o altă categorie de oameni de știință. E lucru

știut că în societățile primitive medicul este mag dotat cu lumini supranaturale și ca atare poate fi foarte util, ca și extrem de primejdios. La noi, medicul a încetat să aibă prestigiu de mag, are prestigiu ceva mai mic, dar numai ceva mai mic.

Sunt însă semne cari prevestesc înlocuirea „superstiției medicului”, cu „superstiția inginerului”. Această nouă etapă a istoriei culturii noastre pare a fi tocmai la începuturile ei.

Este mai departe natural și inteligibil ca un mediu intelectual astfel timbrat în însași substanța lui să condamne și, pe cât posibil, să elimine ca sterile și inutile, căci fără aplicații directe la realitatea zilei trecătoare, orice interes prea pronunțat pentru realități și probleme ce par a fi în legătură prea îndepărtată, sau în nici o legătură, cu problemele și nevoile noastre locale. „X studiază instituțiile unei țări cu care n'avem nici o legătură, Y vrea să scrie o carte despre Inzi, Z., prof. universitar, a întrebat pe-un student la examen despre constituția Australiei și n'a pus nici o întrebare despre constituția României!! Dar *de ce folos* pot fi aceste străduinți și interese pentru luminarea și deslegarea problemelor noastre?” Iată judecăți pe cari le întâlnești la fiecare pas și moment!

Rămânând pe același plan de gândire, înțelegem și scuzăm fenomenul străniu care a fost discuția de pe vremuri în jurul întrebării: Cine e poet mai mare, Eminescu sau Coșbuc? Cum s'a putut pune această problemă de măsură între două valori incomensurabile? Păi Coșbuc a cântat cătrința și satul românesc, până când Eminescu n'a cântat cătrința românească și a cântat, întâmplător, satul fără nici un epitet.

* * *

În rezumat, constatările noastre pot fi concentrate în propozițiile: Prin înclinațiile lui profunde, spiritul general ce animează eforturile noastre de cultură este analog spiritului din care s'au inspirat eforturile culturale ale popoarelor ce locuiesc teritoriile fostei monarhii habsburgice și peninsula balcanică. Acest spirit dă civilizațiilor acestora coloratură pragmatistă.

Am avut și continuăm să avem obiceiuri de raționament și judecată pragmatistă. Suntem un fel de pragmatisti prin instinct, adică pragmatisti care se ignorează pe ei înșiși. Căci, să fim sinceri și să recunoaștem că în conștiința majorității zdrobitoare a conaționaliilor noștri cu bacalaureat, utilul tinde să se confunde cu adevărul, întocmai cum confuzia aceasta este făcută — principial aici — în celebra filosofie a americanului James.

Nu cred să fie cetitori care să nu fi întâlnit în gura sau condeiul

atător oameni ce-și simt pe umeri povara de diriguitori ai culturii românești faimosul argument în favoarea ortodoxiei: Trebuie să fim recunoscători ortodoxiei, căci ea ne-a conservat individualitatea națională! În ochii intelectualului nostru, cu sau fără pretenții, dar mai ales în ochii celui cu pretenții, ortodoxia nu este valoare spirituală venerabilă pentru c'ar fi expresia adevărului, singura expresie a adevărului, ci este valoare *pentru noi*, și'n primul rând pentru că — ați auzit — ne-a fost utilă.

Adevărul, Domnii mei, este ceea ce ne servește, sau ne-a servit. Să așezăm deci în fruntea ierarhiei de valori pe slujitorii adevărilor utile.

Ne putem întreba acum dacă acest mit al utilului — mit care *ne-a fost util!* — nu este oare expresia celui mai hotărît materialism etic? Întrebare pe care o pun cetitorului în treacăt, cadrele prezentului articol nepermițându-mi alte desvoltări.

II.

Evident că atmosfera spirituală cu toate aspectele ei analizate în cele ce preced își are, ca orice fenomen, cauzele ce-o explică, și explicând-o, o scuză. Aceste cauze pot fi, eventual, multe și nu de același fel. Eu voi reține aici una de ordin și istoric și biologic-psihologic, și alta de ordin pur istoric. Cea dintâi e autohtonă, cea din urmă a acționat de departe.

Cea dintâi e constituită de condițiile istorice speciale în cari am trăit și crescut ca popor. Condiții, cum știm, extrem de vitrege. Nu ne-am putut înjgheba un Stat care să fie expresia naturală și robustă a întregului trup al neamului, decât abia în zilele noastre. Am avut trup îmbucătățit și n'am avut răgaz, da, răgaz, să ne gândim secole dearândul la suflet, cum au putut face națiunile din Occident. Libertatea de mișcare, trupească și sufletească, ne-a lipsit.

Dar cultura adevărată, cultura valoare autonomă, urmărind scopuri proprii și liberate de nevoile instinctului și-ale utilului biologic, e rodul răgazului și-al libertății. Este lux, ieșit, ca orice lux, din prisos de energie vitală și sufletească. Sub biciul permanent al nevoilor dictate de instinctul de conservare al rasei, nu ne-a putut rămâne energie de prisos. Și când am început să achiziționăm valori spirituale, ne-am văzut nevoiți să le căutăm cu grabă aplicări imediate și utile.

Este lucru prea știut și greu de contestat că rădăcinile și îmbolburile inițiale ale culturii, ale oricărei culturi, vin din adâncuri, din substratul biologic al ființei omenești. Intr'o fază de desvoltare rudi-

mentară — a fost și cazul nostru — inteligența în special și cultura în general este în serviciul comandat al instinctului de conservare. Pe această treaptă de dezvoltare nu poate fi vorba de cunoaștere desinteresată, și nici de artă autonomă. Individul învață pentru a-și fi util sieși și colectivității, a cărei fracțiune nu prea personală este în epoca acestor începuturi de cultură. Adevărul se confundă cu utilul.

Problemele de existență și neexistență ce ni le-au pus până azi împrejurările istorice ne-au menținut, în special aici în Ardeal, pe o treaptă de civilizație pe care spiritualul devine mijloc pentru scopul suprem aici: conservarea biologicului. Acesta își crează adevărurile lui specifice: Pe acelea care-l ajută să persiste în ființă.

Imprejurări istorice, independente de voința și ființa noastră, au contribuit deci la constituirea fizionomiei specifice a civilizației noastre, fizionomie schițată sumar mai sus și concretizată în scara de valori de care a fost vorba. Fizionomie-rezultat, care, la rândul său, a întărit și mai mult jocul cauzelor istorice, creind obiceiuri intelectuale și sentimentale ce-ar putea eventual să nu mai aibă rost în noua etapă de dezvoltare în care ne angajăm.

Cu alte cuvinte, datorită anumitor împrejurări istorice, dacă din punct de vedere social asistăm la o diferențiere progresivă de clase, din punctul de vedere al înclinațiilor intelectuale am rămas — cu excepții neînsemnate — țărani cu toții: judecățile noastre de valoare se mișcă și acum pe planul pe care se mișcă mintea „sănătoasă” a țăranului de pretutindenea. Am zis „sănătoasă”, „sănătos” fiind valoarea biologică prin excelență și utilul suprem.

* * *

La întărirea efectului acestor cauze autohtone au colaborat, spunem mai sus, și cauze îndepărtate. Acestea din urmă sunt imanente faptului, întâmplător de altfel, că noi am „descoperit” Europa și am inaugurat merituosul efect de a-i asimila civilizația tocmai în momentul când Europa occidentală descoperise la rândul ei o mare și poate fatală abstracție: pe *homo oeconomicus*. Abstracție care, de-atunci, miț diriguitor al civilizației europene americanizante, a devenit, cum se știe, categorie de interpretare a evenimentelor istorice. Printr'o iluzie naturală și proprie omului de totdeauna, o tendință tiranică a zilei fu proiectată în trecut și găsită pretutindenea ca factor determinant și explicativ al evenimentelor hotărâtoare ale istoriei universale.

Știm foarte bine că principiul economic își scoate puterea de agent activ în mersul evenimentelor din cultul satisfacției personale,

ai satisfacției instinctului celui mai puțin controlat și controlabil al naturii omenеști, din cultul dorinței de plăcere fizică în sensul cel mai larg al cuvântului, din *venerația utilului* celui mai concret și mai exclusiv în același timp. Ideea omului economic, așa cum a fost ea elaborată în cursul secolului al XIX-lea, are drept corolar însoțitor ridicarea utilului direct la rangul de principiu determinant și explicativ al tuturor activităților omenеști. De aici pasul spre declararea utilului ca supremă valoare și sens al vieții s'a făcut natural și cu ușurință.

Ceeace ne interesează aici sunt numai acele elemente implicate în ideea de homo oeconomicus cari au găsit în chip natural și necesar teren prielnic de influență roditoare la noi.

Unul din aceste elemente este mașinismul. Acesta să nu fie confundat cu exploatarea simplă a mașinii. Mașinismul este o întreagă concepție de viață, concepție care presupune un fel anumit de a face uz de mașină, căci ceeace importă, nu e folosul pe care omul îl trage din mașină, ci atitudinea afectivă ce-o ia față de mașină. Pornind dela gândul, lămurit sau obscur, că sensul vieții trebuie căutat și găsit în augmentarea nesfârșită a confortului fizic și în multiplicarea crescândă a trebuințelor economice, mașinismul este concepția care crede că economicul odată reglementat în chip perfect, fericirea omului e realizată, și roștul vieții împlinit.

Această atitudine în fața vieții a atras după sine o răsturnare a scării de valori religioase-filosofice — deci scară de valori emina-mente spirituală — venerată de Europa până în secolul trecut. Răsturnare pe care aș vrea s'o caracterizez cum urmează: Din scop ce era, viața a devenit mijloc, iar mijloacele de trai au devenit scop. Omul a devenit sclavul mijloacelor de trai și și-a pierdut viața propriu zisă, pierzându-și până și gustul de viață, puțința de a-și trăi viața în profunzime.

În civilizația europeană anterioară mașinismului au primat, timp de secole multe, valori de ordin pur spiritual: valori religioase, umane, artistice, filosofice. Gândiți-vă la prestigiul pe care l-au avut, până și la curțile capetelor încoronate ale Europei de pe vremuri, un Descartes, un Leibnitz, un Voltaire, un Diderot, un Goethe. Mașinismul, și filosofia implicată în el, tinde să aserviască spiritul și valorile autentice ale acestuia. Situația în care sunt puși azi toți aceia ale căror interese și preocupări nu sunt în slujba utilului direct, întărește destul de semnificativ această afirmație.

Și iată că întâmplarea a făcut ca noi să ne îndreptăm privirile spre Europa tocmai în momentul când caracterul dominant al civilizației ei tinde să devie mașinismul. Astfel, faza în care se găsea

cultura europeană descoperită de noi a venit și vine să întărească efectul cauzelor locale. Căci era natural ca dintre elementele constitutive ale acestei Europe capitaliste și mașiniste să ne izbiască imaginația mai tare armatura ei exterioară și oarecum gălăgioasă, și să ne scape componentele vechi și mai ascunse ale spiritului european, componente înăbușite de carapacea exterioară, ce e drept, dar încă pline de sevă și vitalitate. Popor sărac în țară bogată, nu era inteligibil să visăm, după exemplul dascălilor la școala cărora ne angajam, economie și iar economie? Utilul, pentru Europa o categorie a momentului istoric, categorie de altfel — fie spus în treacăt — nu eternă cu necesitate, a intrat în spiritul nostru de popor de țărani cu valoare umflată de categorie inițială și constitutivă a inteligenței omenеști de totdeauna.

În rezumat: o atmosferă spirituală general europeană și contemporană începuturilor civilizației noastre a venit să întărească obiceiuri de gândire și simțire implicate în natura treptei elementare de cultură pe care tocmai ne aflam.

III.

Dar, spre deosebire de noi — și deosebirea este capitală — în Occident mitul utilului imediat, împrumutat dela homo oeconomicus, și epoca istorică ce-i corespunde, nu e decât o ultimă porțiune, și încă relativ scurtă, dintr'o foarte lungă curbă de evoluție. În epoca de cimentare a fundamentului culturii sale, Occidentul și-a adus materialul de construcție solidă de pe alte meleaguri decât cele unde mitul utilului direct domnește cu suveranitate necontestată. Spiritul în care s'a plămădit substanța primă a civilizației occidentale n'a fost cel din care a luat naștere mașinismul cu miturile și superstițiile lui. Homo oeconomicus, această abstracție care a ridicat dorul de satisfacție materială la valoare de necesitate mondială, nu se născuse încă. Exemplarul uman ideal care exprima aspirațiile profunde ale civilizației europene a fost, înainte de homo faber americanus, rând pe rând, omul religioș, cavalerul, umanistul, filosoful, omul de știință desinteresată.

Toate acestea sunt expresii cari, pe planuri numai la aparență diverse, implică o unică și minunată afirmație: *primatul spiritualului*. Primat ce, la rândul său, fixează cu forță o scară de valori ce se găsește la antipozii aceleia de care am vorbit atâta până acum.

Venerarea, de secole multe, a altui fel de homo decât cel oeconomic și a idealurilor impuse de el, a creat în Occidentul luminat o anumită tradiție intelectuală. Ea s'a exteriorizat într'o atmosferă

spirituală cu înclinații afective și de gândire ce tindea să elimine din domeniul creației spirituale categoria utilului direct. În orice caz, o împingea pe al doilea și al treilea plan. Și cu toată tirania ce-o exercită de un secol economicul, spre fericire, obiceiurile intelectuale și înclinațiile afective de cari vorbesc n'au dispărut nici azi. O experiență personală de zece ani ne face să credem că nici nu vor dispărea, deși teroarea mitului satisfacției materiale va mai dura. Ea nu va putea dura însă etern, căci prin ce decret al divinității a fost declarată această categorie a activității omenești ultimă, definitivă și exclusivă?

Tradiția intelectuală de care e vorba are drept trăsătură fundamentală un ce imponderabil, dar foarte real. Acest ce se face simțit într'o atitudine de simpatie și încurajare pe care o ia inteligența occidentală față de „*inutil*”. Vreau să zic: față de cecece e desinterezat, „*gratuit*”. Activitățile spirituale neaservite utilului sunt considerate ca valori omenești supreme. Aceasta, prin înclinație intrată în instinct. Teorie pentru teorie, adică știință pentru știință, artă pentru artă, adică artă neaservită unor scopuri streine de ea însăși, se face și azi multă în Occident, cum s'a făcut și acum trei și patru sute de ani. Și am credința — la care nu voi putea renunța niciodată — că atitudinea de simpatie și de încurajare a „*inutilului*” a fost și e principalul agent creator de cultură înaltă. A fost în Antichitatea elină și e în marea civilizație europeană, pe care nu homo oeconomicus a creat-o.

* * *

Aici voiam să ajung. La acest discurs în favoarea „*inutilului*” Discurs care va risca eventual să apară, în ochii spiritelor „*pozitive*” și îndrăgostite de energiile realizărilor imediate, incoherent și fără rost. Paradoxal poate. Dar nu importă!

În cele ce urmează aș vrea să arăt, în schiță, două mari virtuți ale „*inutilului*”.

1. Rămânând pe planul de judecată al economicului, să arăt cum „*gratuitul*” poate să devină cauză creatoare a utilului.

2. Să arăt, în al doilea rând, cum omul s'a descoperit pe sine ca ființă calitativ deosebită de celelalte viețuitoare numai în momentul când a descoperit gratuitul, creindu-l; numai în momentul în care inteligența lui homo faber — animal mai tare ca celelalte animale, și atât — născut sub apăsarea tiranică a nevoilor biologice cari se supun umil utilului, din servitoare a intereselor animale ale speței devine slujitoarea propriilor ei nevoi, devine inteligență a lui homo sapiens. Altfel spus, aș dori, în al doilea rând, să arăt că nu există

condiții suficiente de naștere și dezvoltare a unei culturi înalte producătoare de valori universale decât acolo unde este înțelegere simpatică pentru rostul și marea valoare a inutilului; decât în măsura în care există într'o țară oarecare gândire desinteresată.

1.

Dacă deschidem istoria științelor și a filosofiei — istoria inteligenței, cu alte cuvinte — constatăm un fapt care, repetându-se, ia valoare de lege ce se verifică în toate marile momente de evoluție a culturii omenesti.

Iată faptul: știință reală n'a putut face omul decât în momentul când a știut să facă abstracție dela aplicațiile utile eventuale ale științei pe care voia s'o constituie. O știință care nu știe să despartă aceste categorii e condamnată să rămână în stare de dezvoltare rudimentară. Condiții superioare de dezvoltare nu sunt create decât atunci când, utilul imediat înlăturat, gândirea e condusă de scopul desinteresat de a cunoaște pur și simplu, când se face știință pentru știință.

Astfel, știința orientală, nefiind în stare să se ridice deasupra preocupărilor utilitare și grăbită să facă aplicații practice imediate, a rămas rudimentară și a fost depășită repede de știința elină care, în teză generală, n'a căutat decât indirect — și pe deasupra — secretele unei acțiuni posibile în speculația rațională desinteresată.

Deasemenea, dacă știința Evului Mediu a rămas fragmentară și elementară, faptul se datorește metodei greșite de cercetare. Dar această metodă își are cauza ultimă în caracterul interesat al științei medievale. Interesat, în sensul că ea urmărea scopuri streine de ea însăși, aservită fiind dogmei. Știința modernă, reală, pozitivă s'a constituit în momentul când suflul liberator al Renașterii a sugerat științei obiective de cercetare desinteresată.

Tot astfel, se știe că biologia, în sensul larg al cuvântului, nu și-a putut câștiga caracter de știință adevărată decât în momentul când s'a diferențiat de medicină. Adică în momentul când a renunțat la rezultate imediat utile, la aplicații, supunând organismele vii investigației condusă de gândul desinteresat al cunoașterii pure.

Și cazul se va repeta în ce privește raporturile dintre sociologie și politică.

Dar tocmai această uitare a aplicației utile a făcut apoi posibile progresele accelerate ale științelor aplicate de care e vorba. Medicina ar fi rămas artă rudimentară și riscată fără concursul pe care i l-a dat și i-l dă biologia emancipată de sub tutela ei înăbușitoare. Și n'am avea azi tehnica orgolioasă pe care o avem dacă nu s'ar fi

putut constitui matematica și fizica teoretică. Fără Maxwell n'ar exista Marconi.

Iată deci câteva exemple cari ne arată cum inutilul și gratuitul devine util negratuitului, utilului.

* * *

Faptul este psihologicește explicabil: cu gândul la folosul eventual, inteligența cea mai lucidă se strâmtează. Reține din realitatea ce-o supune cercetării numai elementele cari servesc scopul util, celelalte îi scapă; și e natural să fie așa. Se prea poate însă că ceea ce i-a scăpat a fost elementul esențial al porțiunii de realitate studiată. Și lucrurile se întâmplă de cele mai multe ori tocmai așa. Iar în momentul în care această inteligență utilitară vrea să schimbe realitatea ce crede c'o cunoaște, se arată neputincioasă, pentru excelentul motiv că nu cunoaște realitatea.

Nu există deci acțiune eficace în măsură mare decât acolo unde, mai înainte, inteligența cea mai desinteresată a luminat cu razele ei puternice drumurile și țintele. După cele dezvoltate până acum, putem spune fără să dăm eventual impresia că ne jucăm cu cuvintele: nu există util mare fără inutilul premergător.

Iată de ce, cu tot mitul și cultul utilului național pe care-l întâlnim la noi, continuăm să fim niște neputincioși. Și vom mai continua atâta vreme cât nu vom înțelege că oameni de acțiune eficace de primul plan, oameni de realizări într'adevăr mari, nu se nasc decât în mediile culturale cari fac posibilă nașterea intelectualilor „numai” intelectuali. Nu există generații de acțiune reală — care nu e tot una cu acțiunea lui Iliuță al lui Caragiale — decât acolo unde au putut și pot trăi generații de intelectuali puri. De acești „numai” intelectuali, considerați, în mediile culturale nu prea evolute, cu oarecare... condescendență.

Dacă vom continua să credem, cu mintea „sănătoasă” a țăranului de pretutindeni, că gândirea și valorile create de ea n'au valoare decât în măsura în care ele sunt trambulină de acțiune directă, dacă vom continua să arătăm neînțelegere și dispreț pentru o gândire ce și-ar trăi viața proprie, independentă de nevoile practice (individuale sau naționale), nu vom ajunge niciodată să facem să se nască acea atmosfera spirituală specifică care ar da puțință și ocazie insului român să descopere satisfacțiile minunate ce le dă exercițiul gândirii desinteresate. Cel mai îmbătător „joc” dintre toate jocurile.

Ci, conaționalii noștri continuând să creadă că numai „acțiunea” te face să trăiești cu intensitate, vor continua, chiar și atunci când vor fi fost chemați să fie intelectuali de rasă, să părăsiască ogorul

în aparență sterp al inteligenței neaplicate și „neactive”, pentru acela al acțiunii cu aparențe de activitate foarte directă care este: politica. Aceasta pare a fi *una* din cauzele psihologice ale politicianismului românesc.

Cauza primă a lui trebuie însă căutată pe plan sociologic. Și anume în acea atmosferă generală creată de mitul utilului și al acțiunii, el însuși datorit cauzelor istorice amintite mai sus. Atmosferă care plantează în fruntea ierarhiei de valori pe așa numiții „oameni de realizări”. E natural deci ca mediul românesc astfel colorat să răsplătească — în toate sensurile — mai îmbelșugat pe purtătorii valorii supreme a lui. Individul găsește astfel în „acțiunea” politică ce-o întreprinde și motivele de satisfacție amintite adineaori și motive de încurajare venite dela mediu.

Cu alte cuvinte, nu un anumit fel de a fi al insului român, nu indivizii sunt la noi creatorii politicianismului, ci acesta, expresie a mitului ce guvernează cu preponderență societatea românească — și exclusiv pe cea din Ardeal, — este cel ce crează indivizii politicieni. Aceasta explică de ce dorința de afirmare — sau să zicem: de parvenire — inerentă majorității oamenilor de toate rasele, la noi, spre deosebire de mediul occidental, își face loc în chip preponderent, prea preponderent, pe plan politicianist.

2.

În al doilea rând, spuneam căși dori să arăt că nu există condiții suficiente de dezvoltare a unei culturi creatoare de valori universale decât acolo unde „utilul” este înlăturat din fruntea scării de valori și înlocuit cu „inutilul”.

Să precizăm că nu ignorăm de loc faptul că inteligența și toate funcțiunile sufletești ale omului sunt de proveniență biologică. Sunt instincte vitale subjugate, ca să zicem așa. Sunt instrumente în serviciul utilului, cu alte cuvinte. Dar să nu se uite pe de altă parte nici faptul de experiență reală că inteligența și alte funcțiuni sufletești, ca și rezultatele activității lor, după ce au atins o treaptă relativ înaltă de evoluție, încep oarecum să trăiască pentru sine, creându-și domenii de scopuri proprii. Din instrumente ce-au fost la începuturi, devin scopuri autonome. Luând naștere sub presiunea brutală a unor nevoi streine de el însuși căci exterioare și, deci, prin însăși natura lor, fatale, spiritul se desprinde, la un moment dat al creșterii lui, de aceste cătușe și-și cheltuește o parte din forța lui pentru scopuri create de el, *gratuite*. În momentul acesta se naște omul creator de cultură în sensul strict al cuvântului.

Eforturile cari tind către realizarea acestor scopuri — ce nu sunt de loc fatale, căci omul ar fi putut foarte bine să continue să trăiască ca membru al regimului zoologic, fără să fi inventat aceste tulburătoare obiective ale voinții lui de creație — și rezultatele progresive atinse constituiesc ceea ce se chiamă cultură adevărată.

În această concepție a noastră, cultura nu e deci o prelungire a biologicului.

Fără îndoială că ceea ce face din om animalul cel mai tare, este suplețea cu care știe să se adapteze la cele mai complexe și mai nefavorabile condiții de viață. Privită din acest punct de vedere, inteligența noastră nu e decât o prelungire și o afirmare a biologicului. Dar această suplețea a inteligenței sale nu-l diferențiază pe om de animal decât cantitativ. Ceea ce-l diferențiază calitativ este darul blestemat pe care-l are uneori de a gândi și plăsmui în chip gratuit. Fără silă exterioară, fără a fi terorizat de porunca oarbă a nevoilor de conservare, ci împins de un imbold interior care se asemănă întrucâtva cu mobilul sufletesc care a creat jocul.

Această construcție ideologică sau plastică poate fi instinctivă. Dar nu aceasta ne interesează aici, ci creația ideologică și plastică perfect lucidă. Singura absolut liberă; singura, operă a lui homo sapiens.

Scopurile acestea autonome și „inutile” pot fi realizate în forme cari se numesc: formă artistică, filosofică sau științifică. Acestea din urmă sunt condiționate de cea dintâi, de pre existența celei dintâi. Devin însă, la rândul lor, izvoare de sevă hrănitore pentru cea dintâi. Artă producătoare de valori universale n'a existat decât acolo unde a existat și gândire mare și... desinteresată. Și viceversa. Artiștii mari sunt în felul lor și gânditori mari. Și viceversa.

Convingerea noastră profundă este că singure aceste creații desinteresate dau vieții omenești un rost și un sens. Prin ele singure omul este om. Astfel încât, inversând o scară de valori prea venerată, și păstrând formele de stil folosite până acum, îndrăsnesc să afirm: ceea ce importă înainte de toate, este inutilul. Utilul nu are valoare și sens decât în măsura în care servește inutilului. Utilul, în toate formele lui (acțiune politică, economică, organizație — oricum s'ar numi ea), nu e într'adevăr util decât în măsura în care poate servi drept mijloc pentru crearea gratuitului.

Să precizăm însă. Am zis că ceea ce importă înainte de toate este inutilul. Prin aceasta e clar că nu ne gândim să preconizăm o abandonare complectă a utilului. Nu ne gândim de loc să afirmăm că acesta este non-valoare; cu atât mai puțin cu cât experiența pe care o face de treizeci de ani încoace întreaga planetă ne arată cât este

de determinant utilul, atât de determinant de efecte încât poate omori viața spirituală.

În general deci, ne dăm perfect de bine seama că utilul nu poate fi neglijat. Mai ales de noi cari avem și'n această privință atâta de făcut. Ceeace cerem este o *schimbare de accent*: să înțelegem că utilul, sub toate formele lui, e, cum ne arată analiza logică a însuși conceptului lui (*util pentru ceva*), mijloc, nu scop. Și, după credința noastră adâncă, el e mijloc pentru crearea unor valori de ordin spiritual.

Tocmai această natură a lui de a fi mijloc pentru valori superioare face din el o valoare. Dar o valoare-condiție, o valoare subordonată.

* * *

La lumina celor susținute aici nu va părea, cred, absurd să afirm că generația cu adevărat utilă culturii românești, generație real creatoare, va fi o generație de contemplativi puri: artiști, gânditori și savanți netehnicieni, și nu o generație de „oameni de acțiune”. Aceasta, pentru că sunt convins, că generația de „numai” intelectuali, fără să caute să acționeze direct asupra destinelor noastre naționale, le-ar servi în cel mai înalt grad. Am încercat să arăt mai sus cum inteligența neaservită scopurilor imediat practice, inteligența desinteresată, întărește forțele și eficacitatea inteligenței căutătoare de realizări practice. Căci nu e lucru întâmplător faptul că popoarele cari sunt mai tari în domeniul utilului sunt totodată și popoarele cu speculație filosofică și științifică originală și mare.

Pe plan spiritual, cuvintele lui Isus par a avea valoare de lege eternă: Îngrijiți-vă mai întâi de cele sufletești, căci celelalte vi se vor adăuga vouă!

De altfel, se știe că neamurile cari crează istoria, adică acelea ale căror realizări pe teren spiritual mână mersul lumii mai departe, sunt cele cari au creat valori de cultură universale. Dar acestea nu se pot crea decât unde există libertate spirituală, unde spiritul se consideră pe sine drept scop și nu mijloc pentru utilul local, sau alte feluri de util. Și noi, când vom intra în istoria civilizației universale, vom intra — din perspectiva pe care ne-a plăcut s'o adoptăm aici — cu „Miorița”, cu Eminescu, cu'n Luchian și nicidecum cu Mihai Viteazul sau cu Brătianu, oricât de mari ar fi meritele lor pentru noi.

Și'n această legătură, îmi vine în minte o comparație pe care am putea-o face, *sub specie aeterni*, între doi oameni mari de tot și contemporani, între Napoleon și Goethe.

Și unul și altul au fost cauze de fermentație mare în durata

reală a epocii lor. Cu toate acestea, din „tulburarea” istorică produsă de Napoleon ce-a rămas? Ce va rămâne *pozitiv*, în câteva secole, din „organizările” și „desorganizările” enorme pe care le-a făcut? Nimic, sau aproape nimic: amintirea abstractă. Până când „tulburarea” istorică produsă de Goethe va dăinui atâta vreme cât va exista cultură pe această planetă! Opera lui va continua să fie izvor de trăire estetică și de precept de supremă înțelepciune atâta vreme cât inteligența omenească nu se va întunece cu totul...!

* * *

În concluzie: avem convingerea cea mai fermă că atâta timp cât activitatea spirituală gratuită va fi considerată de mediul românesc ca valoare de ordin secund sau chiar drept non-valoare, nu vom putea avea cultură superioară, cultură creatoare de valori spirituale universale. Se impune deci ca generația românească care intră acum în viața românească să lupte pentru întronarea altei scări de valori în conștiința neamului nostru. Scară de valori care, departe de a elimina din întinderea ei utilul de toate genurile, ar proclama cu hotărâre *primatul spiritualului*.

Ce atitudine va lua această generație în fața problemei ce-o punem aici? Ar fi greu să facem prognoșticiuri sigure. Este neîndoios însă că substanța și calitatea culturii noastre de mâine și locul ce ea îl va ocupa în cultura europeană, vor depinde de această atitudine.

Inchin aceste pagini de gând românesc lui Bucur Țincu și lui Grigore Popa, foști elevi ai subsemnatului în cele filosoficești.

D. D. ROȘCA.

C U R A J ?

Cum trecusem în cursul superior de liceu îmi și pusesem o tresă de aur la mijlocul bandei de catifea colorată ce încingea șapca. Peste câteva zile, măhnit că faptul nu fusese remarcat de nimeni, plecai de vacanța mare acasă, într'un orașel, unde de curând se mutaseră părinții mei. Era prima oară când vedeam acea operă edilitară, alcătuită după normele tradiționalei noastre pasiuni pentru igienă, rânduială și confort.

Dela gară se'ntindea spre centru, „bulevardul“, care făcea impresia — mai cu seamă după ploaie — a unui râușor ce curgea molatec între două trotuare făcute din glodul bătut de tălpile cetățenilor necăjiți. De o parte și de alta a străzii, ca pe malurile oricărui smârc mocirlos, stăteau diverși copaci în atitudini joviale, cu totul deplasate față de priveliștea, ce putea fi și tristă. Deasupra bulevardului atârnavu aici, colo, globuri de sticlă mată ce așteptau cu resemnare noaptea de 10 Mai, ca să lumineze din nou și să facă deci concurență lunei pe care o foloseau domniile dela primărie, pentru mulțumirea locuitorilor și justificarea bilanțului uzinei electrice.

În afară de bulevard, care era — după cum s'a înțeles — mândria urbei, venia grădina publică din „centru“, care stătea ziua amortiță și-și ofilea petuniile la dogoreala soarelui, iar noaptea se înviora, fiindcă-și recâștiga reveneala și publicul, pe care-l cinstea cu praful ridicat de pe alei și cu mirosul florilor umile de prin rînduri.

Între zidurile orașului, care în realitate erau mormanele de guznoaie svârlite de droagele primăriei, se mai afla bustul unui domn cu „muscă“, despre care nimeni nu știa pe cine vrea să reprezinte, un chioșc unde o fetișcană nostimă vindea ziare și țigări, parcul cimitirului și iapa colonelului Dăscălescu ce dansa „ca o tipesă, domnule“, când începea muzica militară să cânte.

În fine mai erau ofițerii de roșiori, cu sau fără monoclu, care dădeau orașelului enervări de ordin pasional ce mergeau până la scandaluri, adultere și dueluri...

Casa în care stăteau părinții mei era izolată la marginea orașului, dincolo de oborul de vite și în apropiere de parcul cimitirului.

În primele zile m'am simțit foarte nenorocit, căci după ce a trecut plăcerea de a-mi fi văzut părinții m'a îmbăcsit numai decât plictiseala. Ca să scap de singurătate, care pentru mine e grozav de supărătoare, mă siliu să fac cunoștințe și să-mi procur distracții. De aceea, în primul rând, începui să frecventez grădina de-alături. După amiază, când trecea căldura cea mare, pâlcuri de orașeni, doritori de umbră și de spectacol, veneau în parcul ce se termina în coama dealului cu o capelă în jurul căreia se îngrămădeau crucile modeste de lemn, ce lăsau loc între ele monumentelor funerare mai pretențioase.

La început citirea epitafelor mă distra foarte mult, deși vrâsta și cultura nu-mi prea stăteau într'ajutor. Spre exemplu, sub o fotografie policromată, făcută pe marmoră, ce reprezenta o cocoană cu părul buclat și creț la frunte și cu mâneci umflate la umeri, era scris, cu litere de aur:

Stelele'n cer

Ard depărtărilor.

Printre ele arzi acum și tu

Și m'a ars soarta pe mine,

Lăsându-mă fără tine.

Al tău Guță iubit.

Sau, sub fotografia unui copil cu coroana într'o mână și cu degetele celeilalte vârâte între foile unei cărți:

Copil genial, noi te-am iubit!

Tu pe noi ne-ai părăsit!

Premiul întâi și nota zece!

Ai avut și-acum ești rece!

Doritorii de umbră și de distracții veneau în parc, unde stăteau pe câte-o bancă dărăpănată, pe trunchii de copaci tăiați sau pe câte-o pătură adusă de-acasă. Ici, colo, vre-un intelectual tânăr își sprijinea capul între mâini și stătea tolănit pe pământul umed, citind câte-o carte interesantă ale cărei pagini însă nu se întorceau mai niciodată!...

Spectacolul pe care îl aștepta mulțimea era acela ocazionat de înmormântarea vr'unui creștin ce-și făcea plăcerea postumă de-a procura distracții concetățenilor și de a lăsa încurcături celor ce-l urmau în atitudini de jalnici.

Și nu trebuia să pleci din parc, ca să te distrezi, fiindcă fanfara comunală și uneori chiar și muzica militară, după o serie de marșuri funebre, pe care le executau urcând dealul, cântau la sfârșit și unul de defilare, care de multe ori era chiar „Deșteaptă-te române”, precum și câte-o arie la care răposatul ori răposata ținuse mult în timpul vieții.

Mai curios era faptul că oamenii din urbea aceea păreau foarte grăbiți să ia loc în spectaculoasa trăsură cu geamuri mari și cu ingeri bucălați, ca să nu se întrerupă cumva lanțul distracțiilor, așteptate cu atâta nerăbdare de cei ce se încăpățanau să rămână în viață. Fiecare se silea să lase cu „limbă de moarte” să i se cânte cutare vals, tango ori romanță favorită, încât începuse între răposați o adevărată întrecere în ceea ce privește numărul și felul ariilor ce-aveau să le fie cântate la înmormântare.

Întâmplarea, care m'ajută întotdeauna la vreme de nevoie, făcu să cunosc pe d-l Pintilie, copist la tribunal. Mă'nâlneam cu el în parcul în care copacii umbreau mai mult prin tufele de vâsc cățărăte pe crângi decât prin frunze proprii. Era un tânăr de vre-o 24 de ani, absolvent — după câte-am aflat — a vre-o patru clase gimnaziale, deși lăsa să se înțeleagă că era cel puțin bacalaureat. Slab, încât oasele de-abia încăpeau în pielea gălbejită ce le căptușea, copistul tușea grozav o tuse buhnită din adânc, repetată și întretăiată de șuierături.

Era un nelipsit vizitator al parcului. Când îl vedeai printre morminte și cruci îți făcea impresia unui reprezentant al celor ce se odihneau în racle, însărcinat cu inspecția onorifică a locașurilor lor eterne.

— Și zici că ești în cursul superior?

— Da... în clasa șasea, spusei, fără măcar să clilesc.

Sărisem peste o clasă și mințeam atât de nerușinat, fiindcă voiam să par mai om decât eram în realitate, deci mai apropiat de interlocutorul meu.

— Imi pare bine că ți-am făcut cunoștința!... Știi, mai stăm din când în când de vorbă, mai discutăm și ne mai spunem opiniile despre unele chestii. Că aici, în orașul ăsta — drept să-ți spun — nu prea ai cu cine discuta. Toți niște incuți! Cei mai mulți au câte trei, patru clase gimnaziale, de ți-i scârbă să stai de vorbă cu așa niște epigonii caraghioase, pline de banalitățile cele mai de rând. Dacă sunt ofițeri, apoi sunt niște îngâmfați și proști!... Ofițerul, după părerea mea, e un fel de curcan care se umflă'n pene, se grozăvește, dar care e așa de tâmpit încât calcă rața de-o boșorogeste, crezând că-i curcă!... Auzi acolo!... Pentru mine, domnule, nu e

decât o forță brută ce nu știe să fie decât athletic și material... Crede-mă!... De-ai am un dispreț față de fizic, fiindcă la om nu trebuie să existe decât intelectualul minții, dacă se pretinde om... altfel e bun de măgar la cărămidărie!... Ai spus ceva?!

— Nu!... Aveți perfectă dreptate.

— Păi, te cred!... Eu știu să reflectez cu judecată severă când vorbesc, nu mă iau după emoții și impresii banale, că, slavă Domnului, am citit și răsцитit multe în viața mea!... Ți place literatura?

— Cum să nu!

— Ei, bravo! Se cunoaște că ești băiat cu aplicări clasice. O să ne împrietenim, sunt sigur!... Dar poezia îți place?

— Păi sigur că da!

— Foarte bine! Asta înseamnă că ești un melancolic-sensibil și-mi pare bine, fiindcă și eu de felul meu sunt poet.

— Da?!... Și-ați publicat ceva?

— Ferit-a Sfântul!... fiindcă mie nu-mi place să fac poezii ca toți nătărăii, care cred că e mare lucru de ei că sgândără din coadă niște vorbe-acolo! Ori, la reviste numai de-alea se publică, nu chestii de avanpost cum vreau eu! Mie, domnule, îmi place să rumeg miezul filozofic al chestiei și să pricep lucrurile prin eternitate și devenire, care va să zică mai ideal, mai optimist! O dată și-o dată o să stăm nițel mai subtil de discuție și o să-ți arăt atunci părerile mele aparte...

Tusea contrapunctă fiecare frază, iar scânteearea ochilor lui mari lumină parcă din când în când capul acela de momie egipteană, inverzită la aer.

— Nu vrei să mergem diseară la grădina publică?

— Ba cum să nu!

— N'am mai fost de nu se mai ține minte! Singur nu-mi prea vine, că drept să-ți spun mi-i oarecum să trec prin obor la miezul nopții, mai ales de când am auzit că se cam ațin dezertorii și țiganii la drum. Dacă ne'ntoarcem amândoi, e altă vorbă! Mai discutăm și ne trece de urât. O să-ți arăt atunci cum înțeleg eu, cu totul aparte, pe Eminescu, necunoscut încă de nimeni în țara asta atât de înapoiată în chestii mai superioare.

— Bine!

— Și fiindcă stăm în apropiere, așteaptă-mă că trec să te iau.

Cum se'nseră începui să mă pregătesc de marele eveniment ce-mi dădea emoții și îngrijorări supărătoare. Era vorba să îmbrac primul

meu costum civil, deci să pun pe mine cămașă cu piept tare, guler scrobît, etc. Nici n'am mâncat! De mâncare-mi ardea mie? Gulerul îl imuiasem cu desăvârșire înspre cheutoare; colțurile i le boțisem și cu toate astea tot nu parvenisem să-l închei în butonul ce-mi intra din ce în ce mai tare în carnea gâtului... Mă trecuseră toate nădușelile!... Dar cravata?!... Tata mă'nvață cu chiu cu vai s'o fac, dar afurisita se strâmba când din față, când eșea din butonul dela spate, când se desfăcea din nod. De manșete nici nu mai vorbesc!... Uf! cine a mai inventat atâta chinuială pe capul bietului om?

Când în fine fusei gata, eram transpirat, ca și când aș fi ieșit dintr'un cuptor fierbinte. Primii pași prin odae mă făcură să-mi dau seama cât eram de scorțos și de împăiat, încât îmi venea să mă des-brac, să mă trântesc în pat și să-i trag un plâns în lege.

În timpul acela auzii de-afară:

— Domnule Constantinescu, ești gata?

O aruncătură de ochi în oglindă mă convinse definitiv asupra maniei plimbărețe a cravatei al cărei nod o luase iarăși rasna spre ceafă.

În fine armat pentru control cu o oglinjoară rotundă, din acelea ce au la spate câte un negru cu dinții rânjiți, în care trebuie să între niște mărgelușe albe, plecai cu amicul meu la grădina publică.

— Aproape să nu te mai cunosc! Ei, bravo! Așa-mi plăci, cu toate că, drept să-ți spun, uniforma te făcea mai savant, mai aparte, crede-mă! Dar n'are a face! Nu haina face pe om, ascultă-mă pe mine... Proverbele?... Prostii băbești de superstiții! Croitorul face haina, domnule, prin urmare omul... Eu să fiu mai mare în lumea asta aș face o haină pentru toți și-aș spune fiecăruia: Ia să te văd, mușunache, (lui acolo!) cu ce te deosebești de ceilalți?... Hai?... Aud?... Arde-l, deci!... Ori, ofițerului colorat ca o sorcovă: Păi cum ne fu vorba, neică, unde ți-i superlativul d-tale?... Hai?... Aud?... Arde-l deci!... Atunci s'ar cunoaște cine e cu doxă la cap și cine e numai cu prostia cât el de mare și'n văzul tuturor, ne ascunsă sub haine împoțonate...

Tot vorbind așa ajunserăm și la grădina publică. Aceasta era un fel de manej unde se dădeau la coardă zeci de viețuitoare în cari clocoteau pasiuni de tot felul. Muzica militară din chioșcul dela mijloc își sublinia existența prin toba mare, ambițioasă prin excelență, ce duruia cât o luă gura, când îi trăgea toboșarul cu bățul în pielea întinsă și fardată. Incolo... vorbe de dragoste, clevetiri, minciuni, buchețele de flori, tuberoze greu mirositoare și scrisorele „rose” strecurate discret...

Către miezul nopții, după ce amicul meu sfârșise caracterizările

celor ce se'nvârteau prin fața noastră, plecarăm spre casă. Pe drum poetul căuta să-și documenteze interpretarea „aparte și originală” ce-o dădea poeziilor lui Eminescu. Era antrenat. Glasul însă stins devenea din ce în ce mai sepulcral, iar tusea lui îmi aducea aminte de căderea bulgărilor pe capacul cosciugului. Figura pașmogită era și mai verde la lumina lunei pline, ce ne privea de sus cu oarecare ironie, iar eșiturile oaselor pe sub piele păreau tivite de lumina razelor ce se abăteau triste pe pielea umezită de-o sudoare rece.

Când mă uitam din când în când la el mă treceau fiori, iar inima mi se strângea dureros, fiindcă mi se părea că merg pas în pas cu moartea. Umbletul îi era împleticit și-așa adus de spate, cu oasele ce căutau să străpungă haina, făcea impresia că din clipă în clipă avea să se prăbușească. În fine se opri, scoase o batistă din buzunar, își șterse sudoarea de pe frunte și de pe oasele feței și zise pierdut:

— Am cam obosit!... N'am mai stat de multă vreme așa de târziu! Știi!... eu am un fel de bronșită, care câte-o dată mă necăjește rău de tot! Noroc că plămâni îmi sunt sănătoși! Bronșita asta îmi vine din fumat, fiindcă altă dată fumam mult și trăgeam și'n piept. Da-mi trece; asta e floare la ureche!

Eu mă minunam, fiindcă mai văzusem pe un frate al unei gazde, care cu toate că nu era așa de prăpădit, totuși murise foarte repede de oftică.

Traversam în fine oborul de vite ce la ora aceea era absolut pustiu. Înaintea noastră mergeau una lângă alta, alungite, deformate, umbrele noastre ce-și tremurau făpturile, una de boală, iar alta de frică.

Discutam aprins asupra poeziei lui Eminescu, iar prietenul se cufunda tot mai adânc într'o controversă asupra înțelesului ce trebuia să se dea versurilor:

Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut.
Mă cunoșteau vecinii toți,
Tu nu mai cunoscut.

— Plopi!... Ce plopi, domnule?!... Acolo e vorba de un ce cu mult mai filozofic și mai ironic de cum cred ființele banale. Omul incult și fără știință de carte zice plop și gata... dar însă vezi că nu-i de loc așa!... Plop, poate să zică și Burbea, aprodul nostru, dar filozofia lucrului e altă chestie și altă mâncare de pește!... Așa-i că'n liceu nu v'a spus nimeni cum ar fi să se priceapă poezia cu plopii?... Te cred! Cine să vă spună?! Tâmpiții de profesori? Aia

habar n'au! Niște fleacuri de rând, care se cred mai superiori și cu gândire mai nobilă, de!... fiindcă au o patalamă la mână dar în-colo... vax!...

— Da'... d-ta cum comentezi versurile lui Eminescu, întrebai eu foarte intrigat?

— Cum?... Iaca bine! Numai că nu-i așa de ușor de înțeles, tinere!... Pentru asta îți trebuie inspirația unui spirit, care pe lângă că trebuie să fie înainte de toate foarte cult și citit, dar se mai cere să aibă și un ce sublim, care să-l pună în extaziere și să pătrundă adânc în priceperea lucrurilor de filozofie psihologică. Ai înțeles? E limpede. Și-acum:

Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut.

— Ce-i asta? Ce vrea să'nsemne asta?... Să-ți spun eu! Eminescu era un geniu de talent mare, care credea în spiritele și'n nemurirea sufletului. Ca probă e că a scris Strigoii, Luceafărul, Călin și altele. Așa e? Te cred! Ei!... atunci în filozofia minții lui, Dumnezeu, care Dumnezeu cunoaște tot și știe tot, a dat lumii fericirea și pedeapsa. Absolut! Dar în Sfânta Scriptură stă scris că după șapte ani de secetă vor veni alți șapte de belșug, după cum s'a tălmăcit visul cu șapte vaci grase și șapte slabe. Pricepi? Atunci, „pe lângă plopii fără soț” e fericirea omului, adică cele șapte vaci grase, iar „adesea am trecut” ar fi o aluzie pe care Eminescu o face, c'adică el numai a trecut pe lângă fericire, dar a avut parte numai de suferință și de pesimismul cel mai trist ce s'a văzut vre-o dată. Vezi acuma cum vine chestia? Absolut lămurită. Nu?... Și p'omă... „mă cunoșteau vecinii toți”. Mă rog, care vecini? Că n'o fi vrut să spună, cogeamite Eminescu vre-o aluzie, vorba lui, la ceva „bulgăroi cu ceafa lată”!... Și-aici e tot miezul filozofiei lui. Ascultă numai și învață...

În clipa aceea de după un maldăr de pietre apăru cu totul pe neașteptate un jăvlan ce părea grozav de mare sub razele lunii; era probabil un dezertor. Arătarea avea în mână o bătă cât toate zilele. Repezindu-se spre noi strigă o dată fioros:

— Stai!

O frică grozavă îmi îngheță tot sângele în mine cum n'am mai pățit nici o dată în viața mea. Voiam să fug, să scap de moartea ce-o vedeam cu ochii, dar mă'mpietrise ceva pe loc și nici un mușchi nu mai îndrăsnea să se miște.

O voce baritonală, autoritară, ce nu îngăduia replică, strigă:

— Măinele sus!

Era vocea prietenului meu, care după ce-și trecuse repede mâna prin buzunar, o scoase și o întinse înspre găligan. O minune se desfășură atunci sub privirile mele inspăimântate: poetul se mărea enorm, iar mâna lui întinsă se prelungea cu umbra ei până în pieptul agresorului, care ridicase brațele în sus lăsând să-i cadă la picioare ciomagul.

— Ce vrei, banditul? întrebă aceeași voce plină de stăpânire de sine și de autoritate.

— Nu mă omori, domnule, că căutam o vacă!

— Vacă, după pietre? Hai? Ți-arăt eu ție vacă. Dacă n'o ștergi până număr trei, te'mpușc, ca pe-un câine! ... Una! ... Două ...

Și „banditul” dispăru, ca și când l-ar fi înghițit cimitirul din față.

Poetul lăsă mâna în jos și împleticindu-se căzu pe mormanul de pietre.

Revenindu-mi puțin din groază, mă dusei la el și-i spusai:

— Da'... bine că avuseși revolver, domnule, c'altfel ne omora!

— Ce revolver?! ...

Și-mi arătă mâna goală cu degetele crispate ca pe un trăgaci invizibil...

Imediat după aceea se prăbuși după maldărul de petre, jos, pe iarba înălbită de praf.

— Domnule Pintilie! Domnule Píntilie! Vai de mine, domnule Pintilie, ți-i rău?

Nici un răspuns. Prietenul meu nu mai mișca! Ingrozit, dădui fuga până acasă, care nu era departe, sculai pe tata și pe servitoare și toți trei ne duserăm să dăm ajutor celui pe care îl socoteam aproape mort. Spre marea noastră uimire însă domnul Pintilie nu mai era nicăieri.

A doua zi, când mă întâlui cu el în parcul cimitirului, îmi spuse indignat și privindu-mă de sus:

— Nu te credeam așa de fricos, amice, s'o ștergi și să mă lași să mă lupt singur cu bandiții! Asta nu-i frumos! ...

SERA FURPA.

ION AGÂRBICEANU

În Septembrie, anul trecut, Ion Agârbiceanu a intrat în al cincizecilea an al vieții. Două articolașe, prizărite într'un ziar și o revistă locală — iată cum a înțeles opinia noastră publică să onoreze, la marea răspântie a vârstei lui, pe acest om, care treizeci de ani a îmbogățit fără întrerupere, cu condeiul lui neobosit, energiile sufletești ale neamului său. Dacă Ion Agârbiceanu ar fi fost un politician zurbagiu, sau cel puțin un isteț organizator de ceaiuri literare, de admirație mutuală, atunci corul osanalelor interesate ar fi umplut, cu acest prilej, văzduhul. Prin firea și concepția lui etică însă el n'a putut fi nici unul, nici celălalt, ci a rămas totdeauna același muncitor în via Domnului și în ogorul neamului, de o modestie împinsă până la anonim.

Dar dacă opinia publică românească, în totalitatea ei, a uitat să dea cinstirea cuvenită scriitorului, care a îmbogățit patrimoniul literaturii române cu atâtea opere de înaltă valoare, noi Ardelenii am face un păcat de neiertat dacă ne-am purta la fel. Pentru că în vasta lui operă, Ion Agârbiceanu a oglindit ca puțini alții, sbuciumările, virtuțile, energiile acestei provincii. Ochiul și inima lui au fost neîntrerupt deschise, pentru a surprinde frământările Ardealului românesc în toată amploarea lor, sau natura lui cu frumsețile-i severe și grandioase. Chiar dacă nu tot ceea ce a intrat în acest ochiu și această inimă a primit transfigurarea artei, opera aceasta rămâne printre cele mai bogate și mai autentice documente sufletești ale Ardealului, dela această răscruce istorică.

Dar Ion Agârbiceanu n'a fost numai oglindă reproducătoare, ci și izvor de sănătate etică și etnică, atât prin opera cât și prin viața lui. Iată un motiv mai mult pentru care noi tinerii, grupați în jurul Aștrei, — pe care scriitorul ardelean a servit-o și o servește cu o muncă de adevărat benedictin, — am socotit de cuviință să evocăm personalitatea lui; chiar dacă a trecut aproape un an de când Ion Agârbiceanu a atins această culme de vârstă.

Ion Agârbiceanu s'a născut la 19 Sept. 1882, în Cenade, sat fruntaş, din apropierea Blajului¹⁾. Tatăl lui e originar din Agârbici, comună fruntaşă și aceasta, de pe Târnava Mare. Atât satul de origine al tatălui, cât și satul natal al povestitorului sunt locuite de țărani înstăriți, cari în timpul copilăriei lui Ion Agârbiceanu erau într'o luptă, tot mai îndărătnică, pentru cucerirea independenței economice. Adversarii, în această luptă, erau grofii latifundiari, Sașii — pe care Agârbiceanu i-a cunoscut în propriul său sat — funcționarii de stat maghiari, sau evreo-maghiari. Pe nici unul din aceștia scriitorul nu-i va privi cu simpatie, în opera sa. Pe când ecourile energiei în creștere a țărănimii, vor răsuna mereu, în vasta ei întindere.

De altfel icoana acestei energii Ion Agârbiceanu o avea în casa părintească. Din supraveghetor la o pădure a Metropolei Blajului, tatăl s'a ridicat, în urma unui examen, făcut la vârstă înaintată, la rangul de vigیل peste pădurile a trei sate. Fără îndoială că nu numai calitățile precoce ale fiului, ci și ambiția de țaran, între cei dintâi, a tatălui, va fi contribuit la înscrierea la liceul din Blaj, a lui Ion Agârbiceanu.

Dacă tatăl a dat scriitorului încrederea în puterile și perseverența țaranului ardelean, mama i-a sădit în suflet religiozitatea, a doua însușire fundamentală a caracterului său. Cu toate că neștiutoare de carte, mama știa o mulțime de rugăciuni, pe care cei opt copii ai ei trebuia să le învețe cu toții. Credința mamei se ridica până la evlavia largă și generoasă, dincolo de îngrădirile confesionale, pe care o vom întâlni și în opera fiului.

Satul natal, cu oamenii și natura lui, constituie cel dintâiu strat de impresii puternice, care s'a așezat în sufletul scriitorului. Pe oameni am văzut cum i-a primit Agârbiceanu în sufletul său; întrucât privește natura, ea a găsit la scriitor mai multă înțelegere decât la oricare dintre prozatorii ardeleni. Din copilăria îndepărtată i-a rămas neștersă mai ales amintirea pădurii, cu murmurul ei tainic și miresele ei tari: „Eu de pe la vârsta de cinci ani păzeam primăvara și vara oile; le pășteam în jurul pădurii și prin pădure. Simt și acum mireasma pădurii, începând cu mirosul lugerilor tineri și al florilor de primăvară și până la aroma ei de toamnă. Aproape cu ziua de cap eram singur cu oile și cu pădurea”²⁾.

Pe acest fond de impresii din satul de pe Târnave, se va suprapune, în epoca maturității, imaginea satului de munte — Bucium-

¹⁾ Datele biografice le iau dintr'o scrisoare autobiografică a povestitorului, publicată în *Făt-Frumos*, Anul VII (1932), pp. 259—263.

²⁾ *Ibidem*, p. 260.

Saşa — unde Agârbiceanu şi-a început cariera preoţească şi cea a satului, mai bogat şi mai viguros, din jurul Sibiului — Orlatul — unde Agârbiceanu şi-a încheiat cariera de preot de sat. Din suprapunerea celor trei imagini se va alcătui conceptul de sat al scriitorului ardelean, cel mai cuprinzător şi mai viu din întreaga lui operă.

Eram, de altfel, într'o epocă de adevărat cult pentru satul românesc. Pe băncile liceului din Blaj, între studenţii români din Budapesta, în mediul intelectual şi politic, în lecturi, Ion Agârbiceanu a fost urmărit mereu de acest cult. La Blaj, a petrecut alături de feciori de ţărani ca şi el, cari se îndesau acum tot mai numeroşi în bănci, alături de odraslele preoţilor şi ale învăţătorilor. Dacă tinerii aceştia citeau cu drag poveşti cu haiduci şi piei roşii, pe Alecsandri, Eminescu, Gane şi Slavici, cel care i-a „îmbătat” — expresia este a scriitorului — a fost Coşbuc, cu ţăranii lui robuşti şi veseli, cu limba lui răsunătoare ca un clopot, plină de cea mai autentică sevă rustică³⁾.

În timpul petrecut la Budapesta cultul pentru sat a primit un nou avânt în mediul *Luceafărului*, întemeiat în acel timp, căruia în tot decursul existenţei lui glorioase, Agârbiceanu i-a fost stâlp puternic. Dela Bucureşti venea îndemnul, tot atât de cald, al *Sămănătorului*, pe care Agârbiceanu îl citea cu pasiune, în paginile căruia a publicat, de criticii căruia a fost lăudat.

Dar din anii petrecuţi în oraşul de pe malul Dunării i-a mai rămas scriitorului o amintire puternică. În seminarul de acolo şi-a găsit, după îndelungate şi chinuitoare frământări sufleteşti, vocaţia lui de preot⁴⁾. Fără îndoială că firea lui meditativă, apoi moştenirea şi îndemnurile mamei au pregătit eclosiunea acestei vocaţii. Pentru ca să pună însă stăpânire deplină pe sufletul lui, până a face din el un model de preot, a trebuit să primească botezul de foc al unor puternice zguduirii interioare, la vârsta când se iau marile hotărâri ale vieţii.

Acestea sunt izvoarele de căpetenie cari s'au întâlnit în sufletul povestitorului. Cele câteva şuviţe mai subţiri, cari li s'au adăugat, n'au făcut decât să adâncească şi să limpezească caracterele fundamentale amintite. Ca întreaga lui generaţie europeană, Agârbiceanu a sorbit cu pasiune pe Ruşi: Gogol, Tolstoi, Dostoiewski. Aceştia au

3) Cât de mult l-a „îmbătat” Coşbuc pe Agârbiceanu se poate vedea din poeziile cu care a debutat în literatură. Cea mai reuşită dintre ele: *Legendă slavă*, (publicată în *Sămănătorul*, II, p. 814) este o baladă de factură coşbuciană tipică.

4) *Ibidem*, p. 263.

invăţat pe creştinul din el să se aplece cu şi mai multă iubire asupra desmoşteniţilor vieţii. Tot dela Ruşi, precum şi dela Balzac şi Flaubert a primit gustul pentru realism şi analiza psihologică, tot mai pronunţată în opera din timpul maturităţii.

* * *

Cele dintâi volume editate de *Luceafărul*, încă pe când era la Budapesta, au fost *Poeziile* lui Oct. Goga şi *Dela ţară* de Ion Agârbiceanu. Primul vestea o surprinzătoare şi viguroasă înflorire a poeziei, iar al doilea o răsărire proaspătă, după o îndelungată secetă, a prozei ardelenene. Chiar dacă prozatorul nu se afirma cu originalitatea poetului, în volumul lui se putea surprinde un povestitor, cu sufletul plin, adăpat din realităţile localului. Atât Oct. Goga — mai ales în întâiele două volume — cât şi Ion Agârbiceanu, în numeroasele lui schiţe, nuvele şi romane, vor fi îmbibaţi de seva solului natal. Amândoi sunt scriitori profund regionali. Primul, cu temperamentul lui vulcanic va pune, în fresca pe care va face-o Ardealului, linii mai frământate, tonuri mai violente; al doilea, fire meditativă, profund creştină, idilică, va avea linii mai mulcome, culori mai blânde. Ceeace nu scade însă cu nimic din autenticitatea regională a operei lui.

Într'adevăr, cele peste treizeci de volume ale părintelui Agârbiceanu sunt, înainte de toate, un document sufletesc al Ardealului dela începutul agitat de evenimente epocale, al acestui veac al XX-lea. Un nesfârşit şir de ţărani şi ţărance, de toate vârstele şi categoriile sufleteşti, cu caracterele lor simple dar robuste, cu bucuriile şi dramele lor individuale sau colective, în luptă aspră cu naţiunile înconjurătoare, cu viaţa de toate zilele, cu pasiunile şi păsurile lor sunt încrustaţi în această operă în linii blânde, patriarhale, de idilă coşbuciană, sau în contururi de basoreliefuri grave şi sumbre. Ţăranul ardelean este tipul cel mai frecvent şi mai just din opera povestitorului Agârbiceanu. Lui îi urmează preotul, un preot cam idealizat, nu mai puţin ardelean însă. În locul al treilea urmează, în culori mai palide, intelectualul. De altfel acest intelectual ardelean nu avea atunci caractere burgheze, bine definite. Poate de aceea şi icoana lui sufletească e mai puţin concretă în opera scriitorului.

În aceste tipuri, în acţiunile lor şi în mediul în care se desfăşoară, părintele Agârbiceanu a pus mult din propria lui viaţă. Mai ales cele trei romane ale lui mai întinse cuprind pagini întregi de autobiografie, dela anii plini cu joc ai copilăriei până la vârsta bărbăţiei răscolită de pasiuni şi de marile probleme ale vieţii şi ale morţii. În *Legea trupului* şi-a povestit, cu amănunte bogate, viaţa de

elev de liceu la Blaj; în *Legea minții* viața claustrală dela seminarul din Budapesta cu hotărîtoarea revelație a concepției creștine de viață; și tot în acesta din urmă, și în *Arhanghelii*, și-a însemnat viața de preot de sat, luptător pentru românism și evanghelie.

Fără îndoială că o însemnată parte din această operă, fiind legată de o anumită epocă, își va scutura farmecul, odată cu afundarea acesteia în istorie. Generația părintelui Agârbiceanu s'a regăsit în opera lui până la amănunțele cele mai neînsemnate. Generația noastră o înțelege încă, în liniile ei fundamentale, pentru că a mai prins frânturi din această epocă sau îi găsește amintirea în gura înaintașilor, în viață încă. Generația născută și crescută după Unire va înțelege mai greu această parte, limitat istorică, din opera scriitorului. Țăranul este stăpân astăzi definitiv pe pământul pentru care luptă cu dârzenie în atâtea din povestirile părintelui Agârbiceanu; groful și funcționarul strein sunt numai o tristă amintire; luptele pentru câștigarea unui loc în consiliul comunal sau a unui scaun de deputat, din naționale cum erau atunci s'au transformat în urite lupte de partid; rivalitățile dintre preot și învățător nu mai au, în viața satului, răsunetul de odinioară; burghezia, din puțină și în dibuirea unor contururi sufletești proprii cum era atunci, este astăzi mai numeroasă și mai bine definită.

În opera lui, părintele Agârbiceanu a pus, ca puțini alți scriitori români, o concepție de viață, hrănită de puternice convingeri și de o bogată experiență. Nu este nouă această concepție; dimpotrivă, e veche de aproape două mii de ani. Ea are însă o vigoare și o miraculoasă putere de renaștere, pe care vremurile n'au putut-o secătui. În sufletul preotului Agârbiceanu ea a renăscut cu atâta forță încât nu odată scriitorul i s'a supus ei, călcând canoanele estetice.

Între Tolstoi din a doua epocă a vieții și între Ion Agârbiceanu este multă asemănare. Același tezism moral se strecoară în opera amândurora. Bine înțeles că creștinismul părintelui Agârbiceanu este mai optimist, mai înfipt în viața pe care n'o neagă, ci o înobilează. Chiar dacă uneori este învăluit și el de nimicnicia vieții, acest pesimism nu merge niciodată până la nihilismul marelui rus.

Cu tot acest tezism etic artistul Tolstoi n'a putut fi înăbușit de predicatorul din el, — să ne gândim la *Invierea* și *Puterea Intunericului*, — cum nu este înăbușit nici de preotul Agârbiceanu. Chiar dacă desnodământul din *Legea trupului*, *Stana* sau *Biruința* este forțat, valorile etice încarnate în personagiile lor sunt zugrăvite cu o intensitate care cucerește. Puterea distructivă a păcatului, suverani-

tatea conștiinței curate, inanitatea vieții materiale față de frumseța celei spirituale, trăire într-o adevăr: iată tot atâtea teme cari se încarnează mai mult sau mai puțin viu în personagiile lui Ion Agârbiceanu. Ele se pot reduce la una singură: dualitatea carne—spirit, în care cel din urmă iasă biruitor sau se războiează când e călcat în picioare.

Mai ales pe intelectuali i-a privit scriitorul în funcție de concepția lui creștină. Țăranii, cu sufletul lor mai elementar, sunt zugrăviți mai obiectiv. Pasiunile lor nu iau însă niciodată proporțiile pe cari le găsim la Rebreanu sau chiar la Slavici. Preotul pune surdina pe ele. Dacă patima erotică sau aceea pentru pământ n'are, în opera părintelui Agârbiceanu, accentul răscolitor ca la ceilalți doi scriitori ardeleni, el i-a întrecut pe aceștia în zugrăvirea satului patriarhal ardelen, în care biserica și preotul sunt funcțiuni puternice. Pentru prinderea în rama artei a acestui aspect real al vieții ardelenice, trebuie să-i fim recunoscători povestitorului.

Cât de dragă îi este lui această icoană de sat patriarhal, cu miros de tămâie și busuioc a dovedit-o în *Popa Man*, dar mai ales în *Luncușoara în paresimi*, două din povestirile cele mai reușite, în acest gen, din literatura noastră. *Luncușoara* este alcătuită dintr-o succesiune de scene și tipuri de sat, de obicei bătrâni, toate de o puritate biblică. Sunt momente când oamenii se desprind din realitatea satului pentru a intra în legendă, transfigurare, care crește valoarea estetică a povestirii. Amintiți-vă, de pildă, din acest poem, de o noblețe mistraliană, de Vavilon, clopotarul satului, care are nenorocul să fie dus la lăcașul de veci în Sâmbăta Paștilor, când clopotele, pe care le-a tras o viață întreagă, sunt mute. Iată însă că în momentul când tăcutul cortegiul funebru se apropie de mormânt, pe o spărtură din gardul cimitirului năvălește un cârd de miei, cu clopoței la gât. „In zburdatul lor mieluseii își scuturară clopoțelele și un picurat dulce se înalță în văzduhul limpede al primăverii”. Clopotarul Vavilon a avut astfel parte de cel mai curat glas de clopote...

Critica noastră a mers de altfel prea departe în condamnarea acestei părți din opera scriitorului ardelen. Ea a văzut predică și acolo unde era artă de înaltă calitate. Critica aceasta nu vrea să admită că problemele de conștiință sunt mai umane și merită mai multă atențiune decât cele de un erotism libidinos. Oare prin ce stă mai pre jos, pe scara valorilor estetice, frământarea Stanei, din romanul cu același nume, împinsă până la proporții simbolice, decât exhibițiile sexuale, cu sau fără interpretare freudiană, din atâtea romane moderne?

Încă de pe când era preot în Bucium-Sașa; Ion Agârbiceanu s'a întors cu tot mai multă simpatie spre desmoșteniții soartei, spre țărani și țărance într'o sălbatecă înclăștare cu o viață, care nu le dă decât dreptul de a munci până la istovire, sau spre paralitici și cerșetori, pentru cari existența este un coșmar hidos. Il îndemna la această milă față de cei simpli și nenorociți sufletul lui profund creștin, precum și lecturile lui din marii tragici ruși. Intreaga literatură europeană era, de altfel, îmbibată de acest umanitarism, pornit din Rusia. Valul a ajuns până în Ardealul românesc, unde Oct. Goga a trecut dela evocările patriarhale din *Poezii* la proletarii țărani, cu furtuna răzbunării în inimă, din *Ne chiamă pământul*. În același timp când poetul *Lucefărului* publica *Clăcașii*, *Un om*, *Cosașul*, și celelalte poezii, cari sunt o culme nu numai pentru opera lui poetică, ci pentru întreaga literatură românească, prozatorul revistei scria pe *Fefelega*, *Lumița*, *Prăginel*, *Copilul Chivei*, *Fișpanul* și celelalte tipuri dintr'o sumbră și mișcătoare galerie. Cunoașteți cu toții povestea amară a Fefelegăi, atât de tragică în simplitatea ei. Dar dacă l-ați uitat pe Teleguț, sau n'ați făcut niciodată cunoștință cu el să-l căutați fără întârziere. Ca și Fefelega el nu-și găsește tovarăș decât între animale. Într'o zi a găsit un câine prăpădit și cu grija pentru el și-a umplut îndată săraca lui viață. Când, întorcându-se odată acasă, și-a găsit tovarășul mort, s'a spânzurat și el de grindă... Deasemenea să cunoașteți fără întârziere și pe paralticul Prăginel, prieten al copiilor, ca și prințul Mășkin din *Idiotul* lui Dostoiewski. Odată Prăginel nu și-a mai putut desprinde piciorul olog din glodul cleios al unei uliți dosite și s'a prăbușit în apa murdară a șanțului din apropiere, unde s'a sfârșit viața lui chinuită. „La îngroparea lui creștinii veniră puțini, dar cât ce au plecat cu mortul de acasă și dintr'o uliță și dintr'alta se strecurară copiii sub opt anișori și porniră, cu pălăriuțele în mână, după sicriu. Când au ajuns la cimitir se adunară aproape toți copilașii satului și stăteau tăcuți, privind sicriul sărac, unde odihnea Prăginel. După deslegarea groapei, cei mai cutezători se apropiară s'arunce o mână de țărână, iar preotul bătrân, când își luă patrafirul voi să spună ceva copiilor, dar nu putu, ci bolborosi ceva în barbă, pe când ochii i se umplură de lacrimi”⁵⁾.

Toate aceste portrete ar putea să poarte drept motto preceptul evanghelic: „Fericțiți cei săraci cu duhul că a lor este împărăția cerurilor”. Valoarea lor umană stă tocmai în nobleța de inimă a oamenilor zugrăviți în ele. Ce este mai curat și mai profund omenesc decât iubirea de copii a Fefelegăi, pentru care biata femeie muncește

5) *In intuneric*. București, 1910, p. 178.

o viață întreagă cu o resemnare atât de bărbătească; decât dragostea de copii a lui Prăginel; decât dorința bătrânei din *Luminița*, de a muri creștinește la pâlpăirile unei lumânări; sau decât iubirea de mamă a surdo-mutului din *Copilul Chivei*?

Duioșia scriitorului, mila pentru nenorociții aceștia este strecurată cu o discreție de mare artist. Stilul este adaptat și el fondului, ca în nici una din scrierile lui Agârbiceanu. Simplitatea, sărăcia, asprimile lui sunt admirabil dozate. În schițele acestea — al căror număr este mult mai mare decât cel înșirat aici — și-a dat Agârbiceanu suprema măsură a darului său de povestitor. Umanitatea lor profundă va mișca oricând o inimă simțitoare.

Această umanitate de nobilă calitate este, de altfel, nota cea mai de preț a operei lui Ion Agârbiceanu. Pentru manifestarea ei, adeseori, scriitorul a neglijat compoziția și stilul. Cei cari nu caută în literatură decât pe acestea din urmă îl socotesc pe autorul *Fefe-leagăi* un scriitor învechit. Pentru cei în inima cărora umanul vibrează cu intensitate, el va fi mereu actual.

ION BREAZU.

CU MĂINILE, CU UMERII RAZIM...

Imi s'guduie poarta furtuni de 'nflorire
Culorile lor imi inăbușe drumul,
Dar florile de ce-mi par fără vreme și veștede
Și de ce aștept să-și piardă, zadarnic, parfumul!?

Pe ramuri atârnă fructe cu miile,
O, miezul lor, chipul, de chihlimbar...!
Dar, dacă sfâșiu din carnea lor crudă,
De ce sucu-mi pare sălcii și amar!?

Avea-i sau închipuire, va rămâne o taină,
Ce nu ni-e dată nouă, celor de jos:
Un demon ascuns îndărătu-'nfloririi
Va'nchide o omidă în tot ce-i frumos...

I-aud râsul oblic, ca pe-o lamă de coasă,
Dar nepăsătoare lumea i se dărue...
Țip și cu mâinile, cu umerii razim
Turnuri și ziduri ce stau să se nărue...!

TEODOR MURĂȘANU.

UNIFICAREA LEGISLATIVĂ

Este de netăgăduit că axa vieții sociale, în orice societate civilizată, o constituie dreptul. Toate acțiunile omenirii sunt prinse în rețeaua imensă și complicată a dreptului, totul e încadrat în vastul lui angrenaj: personalitatea noastră, produsul inteligenței noastre, bunurile noastre. Atributele cele mai de seamă ale unei ființe umane, acel al existenței și al libertății, sunt garantate în ființa lor de organismul dreptului, acest factor social de primul ordin în evoluția societăților omenesti, „această expresie puternică și continuă a vieții sociale“.

Profanul își închipuie că dreptul se rezumă la procesele din fața instanțelor judecătorești. Este, după comparația eminentului jurisconsult belgian Edmond Picard, ca și cum sănătatea și igiena s'ar concepe numai sub forma boalelor și a spitalelor. În realitate, procesele sunt numai manifestări de conflicte între indivizii unei societăți, e dreptul în stare de criză care caută o soluționare în sentința judecătorului. Dreptul însă, în manifestările sale organice, e reflexul vieții și ca atare îl găsim pretutindeni, „viu, concret, exteriorizat împrejurul nostru, în mulțimea furnicând de detalii a colectivităților omenesti“.

Caracteristica esențială a dreptului este constrângerea socială, exprimată sub îndoitul aspect al protecției acordată de societate titularului dreptului lezat și acel al constrângerii persoanei care a violat acest drept, la restabilirea situațiunii juridice anterioare sau la reparațiunea cuvenită persoanei lezate.

Statul, în accepțiunea sa modernă, de reprezentant al voinței colective a unei națiuni, pentru a putea impune prin autoritatea sa această *protecție-constrângere*, ca forță socială organizată, persoanelor ce compun o națiune, elaborează legile, care constituie dreptul național scris, adică prescripțiunile obligatorii, cu caracter general și permanent, cărora le sunt supuse relațiunile sociale ale cetățenilor.

Deci dreptul organizat este cristalizat în societățile moderne în forma sa legislativă, care e manifestarea de viață pozitivă a dreptului, ca rezultat al evoluțiunii acestuia dela starea cutumieră din

timpul societăților primitive, trecând prin faza intermediară a jurisprudenței sacerdotale sau laice.

Este dela sine înțeles că întrucât legile sunt expresia suveranității Statului, concepția acestora trebuie să fie unitară ca și voința dela care ele emană. Nu se poate deci concepe ca legi diferite, în același domeniu juridic, să guverneze raporturile de drept ale cetățenilor aceleiași țări, căci această situațiune ar infirma ideea de suveranitate a Statului și ar anihila pretențiunile acestuia de Stat unitar și indivizibil.

Și totuși această situație juridică anacronică dăinuiește la noi de peste 15 ani dela unirea provinciilor alipite, astfel că avem în fiecare din aceste provincii, cu excepția Basarabiei, unde este extinsă legislația din vechea țară, alte legi, deci alte norme de drept. Suntem singura țară, dintre acelea ce și-au întregit teritoriul în hotarele lor naturale, care trăim încă sub regimuri juridice deosebite, moștenite, în majoritatea lor dela statele cărora noile provincii românești le-au fost înglobate, ca o sfidare a dreptății istorice, până la unire, — singura țară care-și așteaptă unificarea legislativă. Căci la înfăptuirea acestei importante opere sociale s'a lucrat, credem, cu o regretabilă incetineală, deși a fost iniunțată în acest scop și instituțiunea Consiliului Legislativ, cu atribuțiunea principală de a elabora anteproiectele legilor de unificare.

Consecințele dăunătoare ale lipsei de unificare legislativă se resimt în țara noastră în mod dureros și au diferite aspecte asupra cărora vom stărui, întrucât acestea sunt semnalul de alarmă pentru intronarea cât mai grabnică pe întreg teritoriul țării a unui sistem juridic unitar.

Este în primul rând o gravă scădere a prestigiului legilor (și implicit a Statului) rezultând din parțiala aplicare teritorială a acestora, fapt ce duce la conflicte de drept interprovincial, rezolvate uneori cu principii de drept internațional, ceea ce pe teritoriul indivizibil al unei națiuni constituie un non-sens juridic.

Deasemenea lipsa de unificare a legilor a adus serioase prejudicii și dezvoltării economice a țării, creind o stare de nesiguranță a tranzacțiilor în viața comercială, guvernată de sisteme de drepturi deosebite, care se ciocnesc și produc confuziuni juridice vătămătoare în raporturile comerciale atât de frecvente dintre provinciile alipite și Vechiul Regat.

În sfârșit, întârzierea în înfăptuirea unificării legislative a produs și o stagnare a progresului juridic sub forma jurisprudențială a dreptului, ceea ce înseamnă o ireparabilă pierdere pentru trecut.

Legile, oricât de perfecte ar fi, în sensul că ele ar reprezenta

echilibrul real al societății în momentul când au fost promulgate, fiind de o imparțială echitate pentru toate clasele sociale ale unei națiuni și edictând dispozițiuni principiale de rezolvare a litigiilor pentru întreg complexul de probleme juridice și sociale dela o anumită epocă, — sunt depășite totuși de viața socială în veșnică transformare, care creiază situațiuni juridice nouă, neexistente sau abia în formație în momentul apariției legii.

Dreptul însă, care se confundă cu interesele și necesitățile vieții, având o surprinzătoare energie de reînnoire și mlădiindu-se după toate metamorfozele vieții sociale, fiind în stare de perpetuă transformare și de devenire, are nevoie de un instrument mai mobil, mai flexibil decât legea, pentru a se putea adapta în mod imediat nevoilor sociale pe care viața le crează încontinuu. Acest instrument, această instituție vie a dreptului este jurisprudența.

Jurisprudența este făuritoarea laborioasă a dreptului nou, merit să înlocuiască formele perimate ale dreptului tradițional. Participarea efectivă și constantă a judecătorului la întinerirea dreptului este o lege naturală a evoluției juridice, căci, născut din jurisprudență, dreptul trăește prin jurisprudență.

Dar jurisprudența, pentru a-și putea îndeplini rolul său considerabil de factor esențial al progresului juridic, trebuie să aibă o unitate organică, pe care nu și-o poate lua decât dela un sistem unitar de legi, destinate să fie tălmăcite și puse de acord cu evoluția societății, — și nu dela sisteme disparate. Jurisprudenței instanțelor judecătorești din țara noastră și în special a Inaltei Curți de Casație și Justiție, această păzitoare prin excelență a legilor, căreia îi incumbă esențiala sarcină a menținerii unității de jurisprudență, îi lipsește în elanurile sale spre viitor valoarea efortului comun, născut din aplicarea unui singur sistem de legi pe tot teritoriul țării. Deaceea, deși suntem un popor cu geniul juridic înăscut, capabil să sesizăm cele mai subtile teorii juridice, — după atâția ani dela unire oamenii de drept din provinciile alipite se orientează încă, în aplicarea legilor din aceste teritorii, după jurisprudența maghiară sau austriacă, chiar dacă aceasta e învechită și nu mai corespunde formelor nouă de viață juridică.

Dar răul cel mai de temut, un rău de ordin psihologic și social, care apare ca rezultanta celor mai sus arătate, derivând din existența în aceeași sferă juridică a mai multor legi cu aplicare teritorială limitată, este stânjenirea unității sufletești pricinuită de sentimentul că granițele juridice dintre provincii au mai păstrat ceva din vechile frontiere atât de odioase, de dinaintea unirii.

În această stare de lucruri, fericitul gând al actualului ministru

al Justiției, de a accelera lucrările de unificare a legislației țării, vine să învioreze cu o rază de speranță starea de apatie ce dăinuește la noi în domeniul dreptului, din cauza haosului legislativ în care ne găsim.

Trebue să relevăm deasemenea bine inspirata dispoziție de ordin tehnic în redactarea viitoarelor coduri unificate ale țării, de a se fi instituit subcomisiuni de studiere și amendare a anteproiectelor acestor legi elaborate de Consiliul Legislativ. Din aceste subcomisiuni fac parte și reprezentanții partidelor politice, pentru ca redactarea definitivă a proiectelor de coduri să fie desbătută de oameni competenți, în discuțiuni academice și astfel economia legilor să fie ferită în Parlament de amendamentele intempestive și nechibzuite, care ar strica structura organică a acestora.

Se pare deci că am intrat în faza realizării definitive a unificării legislative, atât de mult cerută de interesele superioare ale Statului român. Totuși, fiindcă această idee se agită de atâta vreme, fără a-și găsi înfăptuirea, deși ea a fost privită ca o necesitate imperioasă și imediată de chiar Constituția țării — care prin art. 137 dispune: „se vor revizui toate codicile și legile existente în diferite părți ale Statului român, spre a se pune în armonie cu Constituția de față și asigura unitatea legislativă” — ar trebui ca acțiunea începută să fie continuată fără răgaz și cu toată asiduitatea, pentru ca această operă fundamentală pentru unitatea statului nostru să fie cât mai curând terminată, evitându-se astfel consecințele dezastruoase ale actualei situațiuni juridice.

Problema unificării legislației noastre este desigur o problemă socială greu de rezolvat, atunci când sunt de unificate legi atât de deosebite prin structura lor juridică. Care sistem, care metodă, care tehnică de redactare va prevala? Căci fiecare din cele două concepții juridice antagoniste, cea germano-maghiară din Ardeal și cea neolatină din Vechiul Regat, își revendică dreptul de a fi luate ca temelie al unificării legislative.

Pe acest conflict de principii au și început discuții și lupte doctrinare destul de acerbe. Astfel revista „Curierul Judiciar” în câteva numere recente, prin glasul autorizat al unui jurist de mare valoare, fost ministru, care se ascunde sub pseudonimul „Judex”, impută Consiliului Legislativ, că în redactarea anteproiectelor de coduri elaborate s'a inspirat prea mult din sistemul juridic germano-maghiar, părăsindu-l pe cel existent în Vechiul Regat.

Realitatea este că ambele sisteme de legi au tradiții pătrunse adânc în spiritul populației pe care au guvernat-o atâta timp în trecut. Prin urmare fiecare din ele are dreptul să pretindă, din acest

punct de vedere, întâietatea în redactarea codurilor de unificare — din moment ce o fuziune între dănsule este exclusă din cauza structurii lor esențial deosebite. Fiecare poate interpreta în favoarea sa principiul social că în elaborarea unor legi nouă, legiuitorul trebuie să țină seamă, în primul rând, de tradițiile juridice existente. În adevăr, nu se poate susține în mod serios că una din cele două legislații, și anume cea din Vechiul Regat, ar trebui preferată, pentru că ea singură ar avea un caracter național. Și nu se poate susține acest lucru din două motive: În primul rând legile existente în provinciile alipite au fost naționalizate prin acceptarea lor ca legi care guvernează raporturile de drept ale cetățenilor români din aceste provincii, în cadrul Statului nostru. În al doilea rând, tendința dreptului modern este de a se internaționaliza și metoda obișnuită a legiuitorului de astăzi, la crearea unei legi nouă, este aceea de a imprumuta instituțiile de drept din legile celorlalte țări când aceste legi streine constituie un progres juridic al epocii.

Deci în elaborarea codurilor unificate, fiind fatală preferința uneia din cele două legiuiri în discuțiune și implicit desrădăcinarea unor tradiții aparținând legiuirii nepreferate, cel puțin în partea în care nu va contribui la unificare, criteriul de alegere va trebui să fie acel al legislației care reprezintă maximum de progres social și care se adaptează mai bine conștiinței juridice a întregii națiuni românești.

În această delicată chestiune trebuie să distingem între normele de drept procedurale sau formale, adică prescripțiunile legale care stabilesc condițiunile de formă în care urmează să se desbată litigiile juridice în fața instanțelor judecătorești — și normele de drept materiale, potrivit cărora se rezolvă fondul proceselor.

În ce privește legile de procedură civilă și penală, socotim că procedurile din Ardeal sunt superioare celor existente în Vechiul Regat, întrucât cele dintâi au instituții mai moderne, isvorite dintr'o concepție mai puțin formalistă, mai larg umanitară, de a nu sacrifica fondul dreptului condițiunilor formale (cum sunt instituțiile justificării, a revizuirii proceselor, etc.) și au mai multă precizie în redactarea textelor de legi. Suntem însă de părere că trebuie să i se dea întâietate sistemului oralității debaterilor, care în procedura civilă din Ardeal este subordonat procedurii scrise, menținându-se sistemul mixt procedural din actuala lege de unificare a accelerării judecăților.

Dintre legile materiale ale dreptului privat, ar trebui aproape scoase din cauză codul penal și cel comercial, cari, din pricina strânselor interdependențe ce există între aceste drepturi ale națiunilor civilizate, tind spre o unificare internațională. Prin urmare concepția

juridică a menționatei coduri va trebui să-și aibă sursa într'o fericită sinteză a principiilor acreditate în știința dreptului modern.

De altfel, se pare că aceste principii diriguitoare Consiliul Legislativ le-a avut în vedere în elaborarea anteproiectelor codurilor până acum discutate și pe care am avut prilejul să le răsfoim și credem că principiile arătate se vor menține și la elaborarea definitivă a acestor legi, pentru considerațiunile expuse.

Dar adevărata luptă de principii se va da între sistemul codului civil german și cel al codului civil român din Vechiul Regat — care este o reproducere, aproape integrală, a codului civil francez — pentru întâietate în elaborarea dreptului civil unificat, căci acesta este legea cea mai importantă, întrucât constituie dreptul comun al unei națiuni, ea guvernând familia, succesiunile, proprietatea și cea mai mare parte a contractelor.

Este un contrast isbitor de metodă între cele două coduri. De o parte avem codul civil francez, cod de enunțări de principii, scurte, precise, cuprinzătoare, care constituie numai un îndreptar legal pentru judecător, nestingherit astfel de textul legii destul de elastic, ca pe baza principiilor lui, să se poată rezolva înfinita diversitate a cazurilor supuse judecății. De altă parte este codul civil german, cu tendința de a da pentru orice cauză juridică soluționarea cuvenită printr'un text de lege, un adevărat cod de spețe deci, lipsit de claritatea definițiilor concise. Primul cod crează judecători care poartă în ei sentimentul progresului juridic și sunt capabili să adapteze textele legii transformărilor vieții sociale, cel de al doilea formează judecători rutinari, sclavi ai legii, care caută soluția oricărui proces în textul rigid al acesteia și dacă n'o găsesc, se servesc de calapodul care li se pare mai apropiat speței ce au de rezolvat.

Din această scurtă paralelă rezultă în mod invederat, că sistemul dreptului civil francez legiferat cu varianta sa, dreptul civil românesc, este superior celui german și în orice caz mai potrivit cu spiritul nostru latin. Totuși, printr'o inexplicabilă abandonare a metodei franceze, Consiliul Legislativ, cel puțin în redactarea părții I-a a codului civil (persoanele și familia), pe care singură o are terminată, a adoptat pe cea germană, ceea ce, desigur, este o mare pierdere pentru dreptul românesc.

Nu contestăm că și codul civil român din Vechiul Regat trebuie serios revizuit în concepția sa de bază și pus la punct cu evoluția socială din timpurile noastre. Trebuie să se țină seamă și de transformările economice survenite din epoca Napoleoniană, când modelul său, codul civil francez, a fost elaborat și până astăzi, transformări care au socializat mult dreptul civil, din individualist, cum a fost

redactat. Dar, în ce privește tehnica legislativă, n'ar trebui s'o părăsim pe cea a codului civil francez, spre a putea beneficia și mai departe de valoarea ei incontestabilă.

În concluzie, pentru a rezuma în câteva linii ceea ce așteptăm dela legiuitorul unificării dreptului românesc, vom aminti reflecția marelui Ihering că o legislație spre a fi viabilă și pentru a rezista asalturilor vieții, trebuie să fie „legislația orei prezente”, în sensul că trebuie să îmbrățișeze cu vederi largi și pătrunzătoare, complexul relațiilor sociale din epoca legiferării, inspirându-se din necesitățile și interesele colective și din indicația aspirațiilor conștiinței juridice a națiunii pentru care se legiferează.

În ce măsură opera de unificare legislativă care urmează să fie înfăptuită va corespunde acestor superioare deziderate sociale, o va releva timpul prin experiența sa verificatoare de valori.

Deocamdată suntem în așteptarea zilei celei mari a realizării unității legislative a Statului român.

EMIL PUȘCARIU.

DOUĂ ROMANE SĂSEȘTI ¹⁾

Despre întâiul din aceste romane s'au scris câteva articole românești bune (dnii E. Bucută, I. Sân-Giorgiu, Jebeleanu), remarcabile și prin obiectivitatea analizei și simpatia intelectuală cu care e privită și înțeleasă o lume streină, într'un sens, tradițiilor noastre. Gestul este însă izolat, incidental și nu se integrează într'o susținută și atentă urmărire a scrisurii minoritar. Nu trebuie scăpat din vedere, de altfel, faptul că cronicarii noștrii literari au observat această carte, numai după ce ea a apărut, în anul acesta, în a doua ediție, la o mare casă de editură din München, și după ce, investită cu prestigiul unei mari publicități și cu acela al unui premiu academic, și-a făcut a doua intrare în Ardeal, aducând, abia atunci, aminte multora că ea a fost tipărită întâia dată la Krafft și Drotleff în Sibiiu, cu doi ani înainte, ca întâiul volum al editurii *Deutsche Buchgilde in Rumänien*.

Această organizație de „breaslă cărțurărească” merită un popas de meditație. În structura vieții spirituale săsești ea este un punct de culminație, o afirmare a voinței de creație a unui mănunchiu de oameni, grupați în jurul revistei *Klingsor*, dârji în păstrarea unei îndelungi tradiții de cultură și ambițioși de a răspunde amintirii marilor privilegii de altă dată prin realizări de preț sufletesc.

La nașterea breslei nemțești a prezidat, fără îndoială, un exemplu unguresc: *Erdélyi szépmives céh* (breasla artelor frumoase ardelene), înființat în 1924 și care până în 1933 a editat — și a plasat, printr'o ingenioasă și asiduă organizare, 74 de volume de literatură maghiară ardeleană. Nu e întâiul caz de paralelism în acțiunea celor două culturi. Turneuri literare, numeroase întâlniri și discuții, au durat trainică punte de simpatie între cele două reviste mai de seamă: săsescul *Klingsor* și ungurescul *Erdélyi Helikon* (Heliconul ardelean) și au creat, încetul cu încetul, pe lângă o tactică asemănătoare în răspândirea cărții, și o platformă de ideologie literară regională comună, o platformă vagă, nu lipsită însă de o învăluitoare atmosferă lirică: *transilvanismul*. Greu de prins în scheme precise, acest vaporos transilvanism care a fost, totuși, teoretizat printr'o mică lite-

¹⁾ *Adolf Meschendörfer*, Die Stadt im Osten. München, 1933. *Emil Wittling*, Hirtenfeuer. Sibiu, Krafft & Drotleff, 1932.

ratură, se incheagă din melancolice evocări istorice, din încântarea pentru peisagiul ardelean, din dibuirea unor fire subterane ce ar uni, prin veacuri, pe deasupra deosebirilor de rasă, cele trei neamuri de pe acest pământ. Termenul însă este nou; înainte de războiu el era abia cunoscut și în orice caz rău văzut, în cercurile ungurești cel puțin. „S'a găsit, pe vremuri, un ministru de instrucție care a impus școlilor prin ordin confidențial ca numirea de Transilvania (Erdély) să fie înlocuită prin aceea de „Platoul sud-estic”, iar sub raport politic Ardealul a fost botezat „ținutul de dincolo de Trecătoarea Craiului”²⁾.

Cu atât mai intens circulă el astăzi, în versuri, în nuvele și romane, în eseuri și articole de gazetă. Se poate vorbi, la Sași și la Unguri mai ales, de o adevărată mistică a transilvanismului — și o cercetare mai stăruitoare, în această privință, n'ar fi de prisos.

Cele două romane săsești de care ne ocupăm, oglindesc acest transilvanism prin două aspecte de căpetenie ale lui: orașul și munții.

Die Stadt im Osten este Brașovul, oraș de pietre seculare, ultima stație de colonizare compactă a Sașilor, în drumul lor spre Răsărit.

„... Străbunul meu a fost paznic de poartă în 1612 când Mihai Weiss era judele orașului. Odaia mea e lipită de meterezul porții. Turnul pântecos intră de un cot în casă. Mă razim de el, prietenul meu. Păzitor de poartă sunt și eu în acest oraș. De patruzeci de ani mă uit ce duhuri îi trec pragul. Le cunosc pe toate, cum cunoștea și străbunul meu pe toți trecătorii. Și știu să povestesc despre ele. Cel mai frumos lucru din lume este amintirea...”

Și începe cortegiul amintirilor, din timpul copilăriei, cu dulcea icoană a celor doi copii cu nume și suflet din legende: Hildegard și Harald, sortiți unul altuia prin strălucita frumusețe și talentul ce-i ridică deasupra tuturor. Romanul, în bună parte, e istoria acestor doi. În jurul lor roiește viața unei clase de liceu, povestită autobiografic, cu amănunte pitorești, într'un registru larg și nuanțat, de Fritz, sub al cărui nume se ascunde romancierul. Dar umbre crescând învăluie din ce în ce mai strâns iluzia asta însoțită a copilăriei și observi repede că nu oamenii, ci orașul este adevăratul erou al povestirii. Brașovul pitit la poalele Bisericii, strivit de Tâmpa, orașul reformatorului Honterus, simbol al severității protestante, amintire vie a trecutului de sbucium pe care acest neam de coloni l-a susținut pentru a-și păstra caracterul de „Germanissimi Germanorum”, pe acest petec de pământ. Orașul nivelator de inegalități, încovoind sub disciplina lui de fier orice veleitate de individualism. În jurul lui și pentru el se dau toate luptele, el se strecoară în toate ungherele vieților, modelându-le după voința lui. Privite de departe, toate acelea *coetus*-uri de liceeni, nenumăratele asociațiuni cetățenești, bisericesti, vânătorești, turistice, etc., ca și ritualurile serbărilor câmpenești, pot să pară copilărești. În totalitatea lor însă ele alcătuiesc o țesătură inextricabilă din care nimeni nu poate ieși nepedepsit, a cărei amintire nu se poate șterge din suflet. „Câți dintre fiii tăi nu te-au bles-

2) Carol Kós în „Erdélyi Helikon”, 1928, p. 57.

temat cu spumă la gură și au fugit departe. În tropi, peste ape, în Abisinia și Sumatra. Dar când marinarul Seifert sta gata să intre în pădurea virgină din Noua Guineea și s'a izbit piept în piept de brașoveanul Gusbeth care tocmai atunci cădea din pădure, ei s'au îmbrățișat și au întrebat amândoi deodată: Ce face Orașul?"

Ce repede se uită generoasele efuziuni ale tinereții! Intorși din hoinărelile lor prin streinătăți — prin Germania — prietenii de altă dată se opinesc câțva timp să schimbe ceva din rânduielile bătrânești. Visuri ridicole, fără consecințe. Autoritatea de stâncă a tradiției nu se poate clinti, organizația socială cu rădăcini îndepărtate în trecut și mergând până la ultimul țaran sas, îi prinde pe toți în pânzele ei. Și ei acceptă, cu oarecare resemnare la început, cu interes mai târziu, cu fanatism în cele din urmă. A fi cât mai aproape de inima orașului, a ghici înțelesul bătailor ei, devine unicul criteriu de prețuire a oamenilor. Și Harald, preot brașovean acum, din al cărui sânge n'a putut să dispară de tot moștenirea austriacă: vanitatea feminină, fantezia, gustul pentru artă, lirismul cuvântului amplu și sonor, își va sângera picioarele ca să ajungă în sfânta sfintelor. El va fi privit, totuși, cu neîncredere: un intrus, un „prinț” exotic, o primejdie pentru tradiția osificată. În zadar el va sacrifica, nebun de ambiție, iubirea Hildei pentru a-și realiza visul de întăietate în orașul detestat și adorat. Coaliția mediocrității în linia tradiției îl va goni în prăpastia sinuciderii, și încă odată întunecata tenacitate, moștenită dela colonii care au străbătut pădurile cu un topor în mână din Flandria și până aici, va birui. Și la fel, prin sinuciderea tribunalului Burtesch se va lichida zgomotoasa și intempestiva mișcare a „verzilor” care au amenințat un moment să spargă unitatea săsească.

Acestei conștiințe a colectivității nimic nu trebuie să i se opuiască. Din ea, prin ea și pentru ea trăiește individul. „Sunt mândru că sunt Sas ardelean, unul din cei două sute treizeci de mii. Suntem poporul cel mai mic din Europa dar ne-am ținut cu cea mai mare dârzenie”.

Din când în când o umbră de îngrijorare face să tremure această mândrie. Un exclusivism nervos, înfrigurat trage șanțuri de despărțire între Sași, pe de o parte și Români și Ungurii, pe de alta. Români se coboară mereu de pe dealuri și se apropie tot mai numeroși de centrul orașului. Serbarea „Junilor” brașoveni — minunat de colorată descripție! — dă fiori... Numai pictorul Möckel, boem german care a umblat toată viața lui pe cărări streine alora și-și va sfârși viața în Italia — se amestecă nepăsător, cu o paletă'n mână, în învălmășala colorată a Românilor.

Cu același îndemn pătimaș de solidaritate se mântuie cartea. Peste Ardeal a trecut șuvoiul marelui război. Dar Sașii vor să trăiască: „...Vrem să trăim pe acest pământ, pe acest pământ liber, îngrășat cu sângele nostru. Și vrem să rămânem Germani, sau altfel, să ne înghită pătutul”.

Dacă prin această stăruitoare accentuare a „civității”, romanul dlui Meschendörfer are o deosebit de strânsă consistență, nu înseamnă, totuși, că el este monoton. O mulțime de culori complementare se adaugă celei stăpânitoare: Iată, mai întâi, variata galerie a colegilor și profesorilor, apoi preotul orașului, om de legea

veche, pensionarii, — delicioase caricaturi, — colecționarii, și iată, în sfârșit, evocarea lirică a străbunilor — adevărate crâmpoie de baladă — și acele dulci melancolii ale amintirii care m'au făcut să mă gândesc nu odată la Hans Rudolf Bartsch, poetul Gratz-ului austriac.

O carte bună deci: de bun augur pentru începutul breslei și vrednică încoronare a activității unui scriitor de frunte.

* * *

Suntem îndemnați să credem că în alegerea celui de al doilea volum cu care breasla săsească își continuă activitatea, s'a căutat, cu o specială grijă, să se respecte o anume simetrie editorială: după romanul orașului, romanul muntelui, al vânătoarei și păstoritului. Alegere norocoasă, în orice caz. Căci *Hirtenfeuer* (Foc ciobănesc) al dlui Witting, o monografie romanțată a vieții dela munte, este, înainte de toate, o carte de sănătate robustă, o apologie a vieții libere, cu orizonturi vaste, cu rosturi de profundă înțelepciune primitivă.

Dificil de localizat, fiindcă autorul e foarte sgârcit în indicații topografice, vorbind mereu, fără nici o precizare, de „oraș“, de „sat“ și amintind doar în treacăt și foarte rar câteva nume de piscuri și ape dintre munții Cibirului și până'n părțile Hațegului, romanul dlui Witting se pare că ocolește intenționat îngrădirea prin precizări, pentru a nu stânjeni impresia de infinită perspectivă în care sunt așezate „satul“, „muntele“, „orașul“, concepute ca entități simbolice, deasupra oricărei determinări.

Intitularea capitolelor: Primăvara, Vara, Toamna și Iarna, n'are nici ea vreo semnificație pentru repartiția materialului povestirii care se întinde pe o distanță de câțiva ani, începând înainte de război și ajungând până'n al doilea sau al treilea an de după unirea noastră.

Dar toate acestea sunt de secundară însemnătate, cum puțin importă și lipsurile arhitectonice ale povestirii. Căci prin toate aceste lipsuri răzbate, masiv și statornic, religioasa iubire a naturii — și aceasta constituie adevăratul element polarizator al acestui roman liric.

Romanul începe cu o rapsodică descriere a unei furtuni de sfârșit de primăvară, după care va urma bucolica simfonie a verii la munte. Wido Walding părăsește orașul, „casă de sănătate pentru filantropi, altruști, egoști“... și se afundă în pădurile lui; acolo numai el se simte acasă. „Pădurea și Wido Walding! El știa că aceste două nume își răspund ca floarea și creanga, ca ursul și muntele“.

Wido Walding, vânător singuratec, e aproape singurul strein în această carte, populată în întregime de ciobani români. Li vezi pe aceștia cum se ridică în ziua „Inălțării Domnului“ și cum ies din satul înecat în pulbere și soare, cum apucă, cu turmele lor, poteca îngustă ce suie la pășunile grase de munte, ca într'o procesiune sfântă, deprinsă din vremi uitate și repetată an cu an, cu același ritual. În fruntea lor, Nicolae Mărcuțiu și tatăl său, Dumitru, moșneagul frumos de 85 de ani care face pentru cea din urmă oară,

poate, acest drum ostenitor, de dragul Dochiei, nepoata lui, și cu tainicul gând de a fi îngropat acolo, sub o geană de pădure.

Witting cunoaște minunat viața munților noștri. Viața sufletească a ciobanului, viața de libertate mândră, de tăcere și poezie adâncă, amănuntele meseriei: mulsul oilor, pregătirea cașului, practicile de tămăduitori de boală, luptele cu oaspeții nepoftiți ai stânelor, lupii și urșii, încăierările lor cu „golani” ce veniau, înainte de război, de dincolo de graniță: nimic nu-i scapă, totul e notat cu dragoste și grijă de amănunt. Ce vie și simpatică este de ex., figura vulpoiului de Stan Vidrighin cu micile lui stratageme pentru a pune mâna pe o pășune mai bună, și ce gravă, omerică este vorba bătrânului Dumitru Mărcuțiu când povestește tânărului vânător, seara, la para focului, vechi tragedii cu prețul cărora oamenii lui și-au răscumpărat dreptul de stăpâni ai acestor locuri, — câtă distincție naivă în tânăra păstorită, Maria, „cu ochi de ciută” și în acea minune de frumusețe sveltă, Dochia, „figură de castelană în forfoteala stănei”!

Războiul cu urmările lui: criza economică, despădurirea sălbatecă a munților, „lepra comerțului evreesc” nimicesc această lume patriarhală, fără de care Walding n'are nici o rațiune de existență. În adevăr, acesta, constrâns să părăsească munții și să trăiască în oraș, se va distruge în curând. Rasa ciobanilor însă nu moare. După grele încercări „o nouă primăvară a răsărit pentru popor — de n'ar aduce furtuni!” E ultima frază a cărții acesteia care trebuie să ne fie dragă pentru credința ce are în noi.

BCU Cluj / Central University Library ION CHINEZU.

CRONICA IDEILOR

A. TIBAL ȘI PSIHOLOGIA POPORULUI ROMÂN

De vre-o 100 de ani încoace, de când poporul nostru a căutat, la lumina conștiinței naționale, să-și croiască un alt destin, în armonie cu evoluția istorică a Europei apusene, mulți scriitori francezi ne-au ajutat să ne regăsim pe noi înșine, după orbecăirea veacurilor trecute și să ne fixăm apoi, în mod conștient, drumul evoluției viitoare. Au fost scriitori cari ne-au cunoscut la noi acasă, ne-au observat în manifestările de ordin politic sau cultural, căutând corelația acestor manifestări cu factorul geografic și climatic dat și dibuind rădăcina lor în straturile adânci ale istoriei. Alții ne-au studiat dela distanță, explorând mai ales datele trecutului și elementele compoziției noastre etnice, spre a-și face o idee despre ființa noastră națională și forțele ei vitale. Mulți dintre ei au văzut bine și unii au văzut chiar așa de limpede, încât rezultatul observației lor a fost o revelație pentru noi înșine și ne-a servit de îndreptar. Ca să dăm un exemplu, vom aminti cazul destul de recent încă al cărții lui Lucien Romier, *Au carrefour des empires morts*, așa de bogată în învățături.

Lucien Romier face parte din seria celor cari au venit să ne cunoască la noi acasă. Un alt scriitor, bine informat, care de multă

vreme ne studiază dela el de acasă, a încercat de curând să dea o schiță a psihologiei poporului nostru, interesantă în multe privințe. Este *André Tibal*, cunoscutul profesor dela Centrul European al Dotațiunii Carnegie din Paris, și colaboratorul revistei *L'Europe Centrale* din Praga, în care analizează aproape săptămână de săptămână evenimentele mai de seamă ale politicei românești și legătura lor cu politica europeană. Rezultatul cercetărilor lui în această privință a format obiectul unei comunicări la Academia de științe morale și politice din capitala Franței. Deoarece avem impresia că această comunicare, tipărită în nrele din 4 și 18 Februarie ale revistei parisiene *Revue Bleue*, n'a fost remarcată îndeajuns de periodicele noastre, vom reține aici ideile ei principale, cu câteva scurte observații cari se impun.

Tibal spune dela început că nu va putea da o definiție precisă a psihologiei poporului român, pentrucă această psihologie nu este definită încă prin sine însăși. S'a spus de multe ori că noi suntem încă „în faza tinereții”, ca popor. Constatarea o face și Tibal și așa își explică el fluiditatea spiritului românesc, nesiguranța manifestărilor lui și lipsa unor contururi precise ale psihologiei „rasei” românești.

Studiul factorilor etnic și geofizic din compoziția acestei rase îi dă însă câteva premise hotărâte. Este determinantă pentru psihologia poporului român așezarea lui între Balcani, Europa centrală și stepile răsăritene, căci în funcție de această așezare sunt anumite influențe climatice și un anumit destin istoric. Tot atât de evident este caracterul rural al poporului nostru și în special caracterul de popor de munte moștenit dela strămoșii noștri, Dacii. S'a constatat de mult că la munte rasa românească este mai curată și că civilizația românească s'a născut în regiunea de sub munte. Tibal trage și alte concluzii din examinarea elementelor de ambianță, cum ar fi sănătatea fizică, vitalitatea și prolificitatea poporului, care explică rezistența lui în cursul „catastrofelor” istoriei, apoi tradiționalismul și sobrietatea lui. „Între toate calitățile, țărâmul român apreciază mai mult calmul și chibzuiala”, atât de mult încât a ajuns să fie închis, neîncrezător și trist. În orice caz, ca un popor de țărani și de păstori, Românii, au un simț al naturii foarte pronunțat și gustul artistic este la ei tot un dar al naturii.

Caracterul pronunțat rural al poporului român își are și urmările lui rele. În special așa se explică faptul că Românul a pătruns foarte târziu la orașe și atunci parcă cu părere de rău, iar rutina ocupațiunilor urbane, mai ales a negoțului, îi lipsește până astăzi.

Trebuie să remarcăm însă că această caracterizare sumară nu exclude anumite excepții. Există și Români cu aptitudini negustorești, dacă acestea caracterizează mai ales spiritul orășănesc, și anume chiar în regiunea muntoasă, iar viața urbană a luat de câteva decenii încoace o dezvoltare importantă.

Tibal găsește o trăsătură esențială a spiritualității românești în latinismul nostru, în cecece el numește *ideea latină*, pe care o socotește nu atât ca o însușire de ereditate, cât un produs de conștiință, elaborat de intelectualitatea română din ultimele două veacuri.

„Originalitatea Românului între toate națiunile cari se îngrămă-

desc în Europa centrală și sud-estică o formează legătura lui cu Roma. În ce fel? Evident că prin limbă, oricât de amestecat ar fi lexicul acestei limbi. Și mai cum? Prin ceea ce s'ar putea numi ideea latină, latinismul, un fel de idee-forță, care-l face pe Român, mai mult pe intelectual decât pe țăran, e adevărat, să se considere ca un descendent, printr'o filiațiune care cu greu s'ar putea preciza, al vechilor Romani, în sud-estul Europei, să vadă în faptul acesta sau în această sugestie un factor esențial de originalitate națională, un admirabil motiv de mândrie națională, o justificare pentru întreținerea unor legături frățești cu latinitatea din Apus, cu un cuvânt să vadă în aceasta însăși temelia conștiinței și a voinței de a trăi a națiunii ca atare, și aceasta chiar de când a început să se cunoască pe sine însăși și să-și afirme existența".

Observația este interesantă, dar trebuie să constatăm că „descendența” noastră romană este, totuși, mult mai ușor de stabilit decât i se pare lui Tibal.

Această idee latină nu este însă decât una din trăsăturile caracteristice ale spiritualității românești, o idee-forță, — cea mai puternică, fără îndoială — prin a cărei acțiune, împletită cu acțiunea altor idei-forțe se va elabora cu timpul adevărata originalitate a sufletului românesc.

În ultima jumătate de veac am încercat să ajungem la această originalitate printr'o cunoaștere aprofundată a trecutului național, în toate formele lui și pe urmă printr'o valorificare, atât prin mijloacele ideale, ale artei, cât și prin mijloacele de ordin practic, ale politicii și ale științelor sociale, a virtuților revelate de această cunoaștere. Iar în anii de după războiu, o seamă de scriitori și de gânditori, dintre cei mai bine dotați, au încercat să pună la temelia culturii românești tradiția bizantină ortodoxă, cu nota ei religioasă, mistică și cu caracterul ei răsăritean. Se pare însă, spune Tibal, că „tradiția latină” și-ar fi dat tot rezultatul prin provocarea și justificarea independenței și a unității naționale, iar în succesul „apostolilor ortodoxiei” nu se poate crede, mai întâi fiindcă Românul este într'o prea mică măsură religios, ș'apoi pentru că ortodoxia este prin excelență grecească și slavă, proprie, deci altor rase și nici nu se știe dacă mai conține germeni de viață nouă.

Calea pentru formarea unui tip psihologic original și bine definit al Românului rămâne, după Tibal, tradiționalismul, un tradiționalism sănătos care va putea emancipa într'o măsură suficientă spiritul românesc de diferitele influențe străine aduse de vreme și de împrejurările istorice. Dar această țintă i se pare încă departe, „deoarece, în orice țară, singura temelie solidă a unei individualități naționale statornice este o clasă mijlocie sănătoasă, puternică, numeroasă, înstărită, cu alte cuvinte o burghezie cu tradiții, cu o conștiință de sine și cu o întinsă influență. Acest element social îi lipsește României ca și celorlalte țări din răsăritul și sud-estul Europei și el nu se va naște decât în urma unei ascensiuni lente a clasei țărănești, un proces care are nevoie încă de zeci de ani”.

Timpul va aduce, probabil, și o oarecare osmoză a tipurilor regionale de Români, cari există astăzi ca un produs al împrejurărilor

istorice. Unul din cele trei capitole ale comunicării lui André Tibal, — poate cel mai original — este consacrat exclusiv caracterizării acestor tipuri regionale de Români, Iată esența acestui capitol:

Românul din Muntenia are un caracter mediteranian. El a fost mai mult influențat de spiritul bizantin și grecesc. Deaceea el are spiritul subtil, gustul pentru raționamentul ingenios și chiar viclean, este vorbăreț, cu un fond de nepăsare și de fatalism, preocupat de un exterior strălucit și seducător, inclinat spre o viață ușoară, fără muncă și spre aventură și, în sfârșit, pasionat pentru politică.

Moldoveanul este mai puțin înzestrat pentru politică, are în schimb spiritul mai fin și mai pătrunzător, potrivit pentru producerea valorilor de pură intelectualitate. Vecinătatea cu câmpiile rusești și cu spiritul slav i-au dat o oarecare moliciune și ea justifică lipsa simțului practic, a sentimentului realității și înclinația spre visare, care însă nu trebuie confundată cu misticismul rusesc. Spiritul rusesc i-a influențat mai mult pe Moldovenii din Basarabia, care timp de un secol și mai bine n'au avut nici o legătură, de nici un fel cu spiritul european. Viața de opresiune și de mizerie, pe care a îndurat-o, l-a făcut pe Basarabean mai greoiu și mai închis. El are un fond de deprimare și este inclinat spre fanatism.

Românul cel mai aparte, din punct de vedere intelectual și moral este, după părerea lui Tibal, Ardeleanul. Mai întâi o ciudățenie: deși ideea de latinitate, ca o forță spirituală conștientă și pe urmă deșteptarea națională s'au născut în Ardeal, la sfârșitul secolului XVIII, Ardelenii par mai puțin „latini” și sunt în orice caz mai puțin meridionali decât Muntenii și Moldovenii. Sunt mai puțin individualiști și posedă într'un grad mare simțul gregar, respectă mai mult disciplina și cadrele, iar personalitățile au mai puțin preț la ei decât masele. Având spiritul mai puțin strălucitor, mai puțin ascuțit, mai puțin nepăsător, mai provincial și mai puțin cosmopolit, ei au în schimb mai multă statornicie, stăruință, minuțiozitate și rigiditate în idei și în atitudini.

Aceste însușiri se datoresc în parte influenței germane, exercitată și asupra Bucoveninilor, — aici în mod direct, iar în Ardeal prin intermediul Ungurilor mai ales. Tibal greșește când crede că Românii din Ardeal și-au avut privirea îndreptată numai spre Apus. Deși împrejurările istorice i-au legat mai mult de Europa apuseană decât pe ceilalți frați. Românii din Ardeal au avut, totuși, continue legături cu Românii de dincolo de munți, în decursul veacurilor și, fără îndoială, într'o mai mare măsură legături sufletești decât economice.

Influența germană s'a resimțit mai mult în viața economică și socială a Românilor din Ardeal. Calitățile de disciplină și de rezistență ale Ardelenilor se datoresc însă mai ales luptei naționale și sociale pe care au purtat-o ei împotriva Maghiarilor, când cu mijloacele revoluționare, când cu cele legale, întrebuintate cu multă răbdare și iscusință. Acest conflict de rasă permanent explică și structura socială deosebită a poporului român din Ardeal. „Maghiarizându-se rând pe rând, Românii cari se ridicau, în cursul veacurilor, la bogăție și la noblețe, populația românească din Ardeal s'a înfățișat în secolul XIX ca o democrație rurală. Aici n'a existat opoziția dintre o clasă

boierească și o clasă de țărani, ca în Principate. Acestei împrejurări i se datorește, în mod natural, simțul egalitar și democratic al Ardelenilor, atât de adânc înrădăcinat astăzi în mentalitatea lor. Din această masă rustică a ieșit rând pe rând, prin multe eforturi și privațiuni, o burghezie mică și o clasă de intelectuali: mai întâi dascăli și preoți de țară, apoi simpli funcționari, avocați și ziariști orășeni. Instinctul de disciplină și de colaborare a dus încetul cu încetul, cu toată ostilitatea săcâitoare a Budapestei și cu toată lipsa de mijloace, la crearea și întreținerea de școli, de biserici, de asociațiuni culturale, de biblioteci populare, de ziare, de cooperative, de bănci agricole și urbane, de case de economii. Însăși biserica ortodoxă din Ardeal, organizată în jumătatea a doua a secolului XIX de mitropolitul Șaguna, s'a pătruns de spiritul democratic făcând, poate sub influența protestantismului, loc larg laicilor în administrația ei și ea a contribuit prin aceasta la întreținerea simțului democratic și al colectivității naționale".

Aceasta este deci zestrea suflătoare pe care o aduc tipurile regionale de Români și ea își va avea rolul ei în elaborarea lentă a acelei psihologii omogene românești, pe care o caută Tibal.

OLIMPIU BOIȚOȘ.

BCU Cluj / Central University CRONICA SOCIALĂ MONOGRAFIA SOCIOLOGICĂ ROMÂNEASCĂ

Activitatea desfășurată în ultimul deceniu de Institutul Social Român reprezintă în evoluția sociologiei dela noi o etapă hotărâtoare și fecundă. Fără a încerca să depreciez valoarea studiilor strict teoretice, întreprinse de alții, ni se pare că opera I. S. R. formează una din cele mai mari contribuții aduse științei în general.

Nu uităm — spre a aminti numai pe cei din epoca noastră — prețioasele lucrări și studii din câmpul sociologiei datorite dlor P. Andrei, Tr. Brăileanu, etc., și nu se poate trece nici peste înțelegerea sociologiei ca *doctrină a culturii*, promovată de prof. V. Bărbat (Cluj), cărui sfârșitul prematur i-a zădărnicit încheierea definitivă a sistemului său sociologic. Deasemenea trebuiesc relevate lucrările dlui D. Drăghicescu care se bucură de o atenție deosebită din partea unui eminent istoric al directivelor sociologiei moderne¹⁾.

Ceeace constituie însă specificul și definește natura cercetărilor școlii dlui prof. D. Gusti este *monografia sociologică* sau, — ne place să spunem — fundamentarea monografică a sociologiei.

Fără îndoială că din punct de vedere științific vastul material adunat prin „acțiunea monografică” este în curs de precizare și sistematizare. Oricare ar fi însă, ideile conducătoare și concluziile teoretice ultime, pentru noi faptul că o cercetare științifică — mai ales

¹⁾ P. Sorokin, Soziologische Theorien. München, 1931.

în domeniul științelor spirituale — își întinde antenele spre realitatea vieții, este indiciul hotărîtor al unei robuste trăinicii. Insuficiența și sterilitatea multor principii ce se întâlnesc în științele spirituale rezultă din neglijarea realităților concrete și din obișnuința gândirii de a deforma faptele, potrivit unor idei preconcepute.

Monografia sociologică românească reprezintă o aplicare a concepției sociologice a dlui prof. D. Gusti la studiul unităților sociale. Până în prezent monografia a fost aplicată *satului*.

Sistemul dlui prof. Gusti²⁾ conține sociologia ca știință a realității sociale. Realitatea socială — concretizată în diversele unități — e în *esența* ei voință socială, iar ca *existență* fenomenologică această realitate apare în unități, relații și procese sociale. *Geneza* realității sociale, condiționarea ei potențială e în funcție de *cadrul* social (psihic, istoric) și natural (cosmologic și biologic). Reacțiunea realității sociale față de variatele condiționări creiază conținutul existenței ei, format din diversele *manifestări* actuale ce se prezintă ca obiectivări în valorile economice, spirituale, politice și juridice. Tendințele de evoluție socială se definesc în direcția realizării sistemului de scopuri (*etica*), facilitată de sistemul mijloacelor pentru realizarea valorilor și a normelor sociale (*politica*).

Între cadre și manifestări există un paralelism, o condiționare reciprocă. Totalitatea de viață reprezentată de realitatea socială este o structură dinamică.

„Actualizarea voinței sociale dintr'un anume moment, trecută prin filtrul cadrelor condiționante ale aceluia moment, devine, odată înfăptuită și ajunsă manifestare, cadrul condiționant de care se lovește actualizarea din momentul următor al voinței sociale”³⁾.

Nu e de căderea noastră să judecăm temeierile științifice ale acestui sistem și nici nu ne interesează aci discuțiunile teoretice pe care le ridică diferitele controverse sociologice; reținem numai faptul că această formulare depășește unilateralitatea celor mai multe sisteme, prezentându-se sintetic și unitar și îmbrățișând manifestările sociale în totalitatea lor.

Aspectele realității sociale (cadre, manifestări, unități, relații, procese) constituie obiectivul de cercetare al monografiștilor. Ultimele numere ale „Arhivei”⁴⁾ expun o parte din rezultatele studiilor monografice făcute asupra satelor Runcu, Cornova și Fundul-Moldovei. Cadrele sunt cercetate prin studiile dlor: I. Conea, D. Georgescu, H. H. Stahl, T. Herseni, Gh. Focșa, P. Ștefănuță și E. Bernea, iar studiile referitoare la diferitele manifestări sociale sunt semnate de dñii M. Vulcănescu, Cornățeanu, M. Constantinescu, Brăiloiu, H. H. Stahl, etc. Despre unități, relații și procese scriu dñii Zamfirescu, D. Păun, Tr. Herseni și A. Golopenția.

Ar fi zadarnic să încercăm a reda — în limitele unor scurte

²⁾ cf. D. Gusti, Sociologia, în: *Omagiu prof. C. Rădulescu-Motru. Rev. de Filos.* XVII, 1932, p. 315.

³⁾ D. Gusti, op. cit., p. 320.

⁴⁾ „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială”. Org. Inst. Soc. Român. București, an. X, 1932, No. 1—4.

insemnări — esențialul cuprins în aceste documentate și întinse studii. Iată de ex. cadrul biologic al unui sat (Cornova) din care ni se înfățișează evoluția demografică între 1817—1930 (D. Georgescu), caracterizată prin coeficienți de creștere, raporturi dintre sexe, nupțialitate și mortalitate. Statisticile arată că din punct de vedere al mortalității, frecvența este mai accentuată în Martie, August și Octombrie. În Martie ea pare a fi determinată de afecțiunile pulmonare, în August de gastro-enteritele de origine alimentară, iar la începutul lui Octombrie de febra tifoidă.

Ne îndoim dacă asemenea date se pot găsi în arhivele Ministerului Sănătății.

Căutând să determine raportul dintre individ și societate (cadrul *psihologic*), dl Tr. Herseni într'un pregnant studiu află — printre altele — că instituțiile pier dacă nu satisfac tendințele subiective ale unității sociale; dimpotrivă când aceste instituții sunt conforme cu trăirile subiective, ele progresează. În aceeași ordine de fapte, d-l Focșa ne dă indicații asupra mentalității satului expunând — pe baza unei conversații stenografiate — atitudinea spirituală a sateanului față de unele probleme capitale ale existenței: „origina, constituția și durata universului“, „ideea de bine și rău“, „de sancțiune și recompensă“, etc. Evident că chiar adăugând la aceste date și celelalte aspecte ale problemei care sunt tratate în volumul de care ne ocupăm, nu s'a epuizat încă tot cadrul psihologic. Formele de cunoaștere, afectivitate și acțiune privite în totalitatea și specificul lor regional vor face posibilă determinarea reală a însușirilor caracteristice ale constituției psihice românești. Am vrea, altfel zis, considerațiuni mai ample asupra factorilor de psihologie socială și etnică în determinarea conduitei colective. Ele vor urma fără îndoială; studiul bocetului, vrăjitoriei și descântatului formează un început în această direcție. În ele se manifestă mai vădit psihicul colectiv. Nu ne închipuim acest psihic colectiv ca o entitate obiectivă, ci ca o unitate de comportare psihică a indivizilor ce compun colectivitatea sau unitatea socială. Ne permitem această mică digresiune, deoarece ni se pare că în manifestările sociale rolul factorului psihic (alături de cel economic) este central și hotărâtor și că înăuntrul cadrelor lui este posibil să se stabilească o anumită ierarhie în funcție de forța lui activantă asupra societății. Prin aceasta ne mai punem și o întrebare principială și teoretică: Ce raport există între sociologie, monografia sociologică și științele sociale particulare? Mediul cosmic constituie obiectul geografiei și antropogeografiei, cadrul istoric și psihologic formează preocuparea istoriei și psihologiei; diferitele manifestări spirituale au determinat, la rândul lor, crearea diferitelor discipline și științe spirituale, etc. Este o știință specială sociologia sau reprezintă o *sinteză* a științelor sociale particulare, așa cum o conține de ex. R. Worms?

Dar prin aceasta anticipăm desigur o seamă de probleme a căror rezolvare va urma și care își vor găsi răspunsul în așteptatele lucrări ale d-lor H. H. Stahl („Tehnica monografică“) și T. Herseni („Monografia sociologică“).

Gândul ce a hotărât rândurile anterioare a fost numai de a

atrage atenția asupra problemei monografice și a activității I. S. R. Opera acestui Institut depășește posibilitatea de muncă individuală, iar elaborarea prețiosului și întinsului material adunat prin acțiunea monografică a I. S. R. va epuiza munca multora. Incelul pe incetul se vor fixa temelii durabile în cunoașterea realităților românești. După cum observă însă, pe drept, inșiși conducătorii „monografiștilor”, prin acțiunea monografică se face o întreită operă: științifică, socială și națională. Științifică prin studiul obiectiv al fenomenelor colective, socială prin educația și asistența socială desfășurată în satele vizitate și națională prin strângerea comorilor spirituale ale micilor și caracteristicelor comunități românești care își așteaptă de multă vreme cercetătorii harnici și chibzuți.

În vreme ce alți cercetători s'au pierdut în studii teoretice — indiferent dacă acest fapt e determinat de anumite atitudini teoretice sau de lipsa capitalului bănesc necesar — I. S. R. s'a înrădăcinat în realitățile românești, năzuindu-se să le studieze potrivit unei severe discipline științifice. Prin aceasta opera lui se inseriază în marile lucrări ale spiritului românesc. Căci — după profunda observație a d-lui prof. C. Rădulescu-Motru — ori de câte ori în istoria noastră culturală spiritul, ideile și directivele universale s'au îmbinat cu realitățile și necesitățile noastre naționale, au apărut creațiunile mari care au rămas deasupra încercărilor vremii.

Dorim însă ca din această operă să iasă mai mult în evidență universalul, strictul sociologic care să unifice studiile speciale, devenind o adevărată ontologie a vieții sociale.

D. TODORANU.

CRONICA MEDICALĂ

COMBATAREA TUBERCULOZEI ÎN ROMÂNIA

Se pare că una dintre cele mai arzătoare probleme sociale din țara noastră, combaterea tuberculozei, va începe în fine să fie studiată mai de-a-proape pentru a i-se găsi soluțiile, pe cari alte neamuri de mult au știut să le traducă în faptă.

Cel puțin așa ne îndreptățește să credem hotărârea luată de cel de al II-lea Congres național de tuberculoză, ținut la Cluj în primele zile ale lui Iunie. Cu această ocazie au fost puse bazele unei „Ligi naționale pentru combaterea tuberculozei”. Nevoia unui asemenea organ central, investit cu putere executivă și resurse materiale, era la noi de mult simțită, căci apărarea societății românești față de flagelul ce an de an seceră zeci de mii de tineri, a fost până în prezent ca și inexistentă, acțiunile izolate întreprinse în acest scop de către inițiativa particulară fiind cu totul insuficiente și rendementul lor diminuat prin lipsa unei conduceri unitare.

În acest domeniu totul rămâne încă de creiat și Liga va trebui să-și înceapă activitatea stabilind un program de acțiune studiat în toate amănuntele sale și perfect adaptat nevoilor noastre specifice.

Ar fi de dorit ca în alcătuirea acestui plan să primeze considerații de ordin practic, pentru ca măsurile și instituțiile prevăzute să fie imediat realizabile și cât mai eficace. În împrejurările economice actuale, noi nu ne putem permite luxul unor lungi și costisitoare experiențe, încercând sisteme noi de combatere, cari adeseori se dovedesc utopice. Avem în fața noastră exemplul inaplicabilei internări forțate a tuberculoșilor, preconizată de legea din 1926, sau creierea de sate model pentru tuberculoși, operă lipsită de valoare profilactică și totuși întreprinsă actualmente cu cheltueli enorme de către Ministerul muncii și sănătății contra avizului specialiștilor și menită să ducă la un eșec sigur. Să învățăm din aceste pilde și înainte de a cheltui banul, atât de greu agonisit al contribuabilului, să ne înarmăm cu garanțiile necesare în privința eficacității măsurilor.

Unele dintre aceste măsuri sunt azi îndeajuns de experimentate în toate țările, pentru ca valoarea lor să nu mai poată fi contestată.

Înainte de toate combaterea tuberculozei trebuie scoasă de sub conducerea directă a Statului. Liga va trebui să fie o instituție autonomă, larg subvenționată, căci nicăiri biurocratismul și rutina funcționarească n'au reușit să facă operă pozitivă în domeniul asistenței sociale. Pentru această activitate trebuiesc oameni de inimă și inițiativă și în același timp specializați în materie.

O altă măsură de primă necesitate este organizarea unei propagande antituberculoase științific concepută, sistematic și permanent aplicată, al cărei rost ar fi pe de o parte instruirea publicului desorientat în ceea ce privește infecțiunea tuberculoasă și importanța ei socială, iar pe de altă parte cointeresarea marilor mase populare la acțiunea de combatere și realizarea acelei colaborări efective între public și Ligă fără de care nu se poate atinge rezultatul dorit. Un fericit început al acestei colaborări s'a făcut cu ocazia ședinței festive a Congresului, când numeroase personalități din afară de lumea medicală, impresionate de gravitatea nebanuită a problemei au oferit spontan sume importante pentru constituirea unui fond de propagandă antituberculoasă.

Profilaxia efectivă (descoperirea bolnavilor contagioși, tratarea lor și apărarea anturajului expus infecțiunii) se poate face însă numai prin instituții medico-sociale special adaptate acestui scop și cari constituie „armamentul antituberculos” propriu zis. Acest armament constă dintr'o serie de organizații cu caracter local sau regional printre care cele mai însemnate sunt Dispensarul și Spitalul Sanator. Este deci o greșală să se creadă, că tuberculoza va putea fi combătută numai când țara va fi complet înzestrată cu asemenea instituții. Combaterea ei se poate face în mod eficace pe localități sau regiuni, de îndată ce ele au fost prevăzute cu armamente regionale.

O măsură foarte însemnată pentru împiedicarea răspândirii tuberculozei la copii este vaccinarea preventivă cu vaccin Calmette, față de care publicul se arată uneori neîncredător.

Ea trebuie neapărat intensificată și extinsă la toți noii născuți, fiind de cea mai mare utilitate.

Nevoia unei grabnice și cât mai energice combateri a tuberculozei în România, ne-o dovedesc impresionantele date statistice pre-

zentate congresului de către doctorul *Irimescu*. Pe câtă vreme mortalitatea datorită acestei infecțiuni a scăzut în țările unde s'a luptat sistematic împotriva ei sub 1 la mie de locuitori, la noi ea variază între 22—30 la mie, ceea ce reprezintă o cifră anuală de 40—50.000 de morți!

Și mai gravă este însă constatarea că această mortalitate, expresie fidelă a difuziunii endemiei tuberculoase, crește progresiv dela războiu încoace.

În fața acestei invaziuni masive țara se găsește astăzi dezarmată. Pentru tratamentul și izolarea câtorva sute de mii de bolnavi contagioși, noi nu avem decât 2000 de paturi de spital, pe câtă vreme în statele apusene numărul lor este egal cu cifra decedaților.

Abia câteva orașe posedă dispensarii bine utilitate; metodele moderne de tratament se aplică numai în câteva centre mai mari, majoritatea absolută a bolnavilor curabili se prăpădesc nedignificați și netratați.

Suma alocată în bugetul României pentru profilaxia tuberculozei comparată, păstrând proporția, cu ceea ce cheltuiesc statele conștiente este deadreptul ridicolă.

A tolera mai departe această rușinoasă stare de lucruri, acest „masacru al inocenților” după cum, cu drept cuvânt spune doctorul *Irimescu*, echivalează cu un act de înaltă trădare față de poporul românesc.

Organizatorii congresului dela Cluj, în frunte cu profesorul Iuliu Hațieganu, au înțeles să dea acestei manifestații științifice și o imediată valoare socială și practică, realizând acea bogată expoziție de propagandă antituberculoasă asupra căreia am atras deja atențiunea în numărul trecut al revistei. Azi suntem în măsură să constatăm cu plăcere că această expoziție a repurtat un deplin succes fiind vizitată de un foarte numeros public din toate straturile sociale și de cele mai multe școli din localitate. Utilitatea ei fiind astfel dovedită s'a hotărât transformarea ei cu sprijinul Ministerului Sănătății într'un muzeu ambulant, devenind astfel un admirabil și permanent mijloc de a mobiliza și înrola toate energiile în campania ce trebuie începută împotriva tuberculozei.

L. DANIELLO.

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți

OID DENSUȘIANU, *Literatura română modernă*. Volumul III. București, 1933. Edit. „Universală”.

Fluent și sobru, fără nici o prolixitate retorică, d. O. D. continuă a ne expune evoluția literară a vremilor moderne.

Ultimii *latiniști* de care se ocupă sunt: G. Săulescu, un Moldovean, azi ridicol, și trei Ardeleni: A. Tr. Laurian, un filosof și, totuși, fantast stilistic; T. Cipariu, un cap mai limpezit, logic, cu merite de cercetare istorică a limbii; A. Pumnul, azi destul de comic. Toți patru, ca literați, ca *poruncitori de stil literar*, sunt trecuți dincolo de zările Apusului. De-accea, cu drept cuvânt, d. O. D. se ocupă cu ei foarte pe scurt și numai din punct de vedere al evoluției literare.

Trecând de acest povârniș descendent, d. O. D. ne expune ascensiunea literară, caracterizată sintetic în paginile 23—25 și-apoi amănunțită în autorii care-au constituit-o.

Toți autorii aceștia au legături cu politica națională: toți sunt calzi pentru ideile libertăților aspirate în Apus și în Orientul european (socotit din Viena și Pesta până în Varșovia, Iași, Sofia, Atena); toți au ideale vaste, din care cel literar este o parte și călăuză.

M. Kogălniceanu pușese problema rasei noastre (O. D., p. 23) și pornind dela ce prin veacuri am alcătuit în suflete, el cerea ca din *originalitatea* acestora să scoatem operele românești și să lăpădăm imitațiile și traducerea; bătrânul avu fe-

ricirea să vadă implinite toate cererile critice sale din tinerețe, cereri pur românești, nu romane, ca ale celor patru latiniști.

Mai cald este capitolul despre N. Bălcescu, eroicul tânăr, îndrăgit de o mare figură a istoriei noastre; alergător cu toată viața sa după acea figură, pentru că (zice el) Românul are un drept asupra întregului pământ pe unde sabia lui Mihai Viteazul a strălucit; singurul istoric care a înțeles cu inima sa că despre Mihai, în epoca sa, numai poetic se putea scrie. Dar unde este și cine a văzut ediția de lux, pe pagini scilpitoare, cu talentele contopiri picturale, care să adăncească și astăzi idealul — căci nevoie mai este de a-i păstra, verzi și bine hrănite, toate rădăcinile?! Și d. O. D. citează (p. 54) acest rost de viitor al lui Bălcescu: „Dumnezeul meu politic, de mai multă vreme, este puterea, este Iehova, Dumnezeul armatelor. Este de trebuință a populariza între Români aceste idei și a întoarce toată țința lor națională către armă numai, căci numai cu dânsa se vor mântui și vor fi mari și puternici”.

Pe C. Negruzzi, uneori umorist (deci și un sentimental), un satiric, l-ar scădea bucuroși ceice-l înțeleg — fals — ca „junimist” glumeț; d. O. D. este pe drum bun stăruind și la el asupra „sufletului nostru” românesc (p. 71) și a variațiilor direcții în care el a izbucnit *prin* acest autor de o utilitate rară. Și în Moldova, și (mai puțin) în Ardeal el a fost un luptător pentru unificarea limbii literare,

cincizeci de pagini, impodobite cu ilustrații artistice de către Ari Murnu, fratele autorului, George Murnu oferă publicului amator de literatură dialectală un număr de bucăți în versuri dintre cele mai reușite.

Prin felul ocupațiunii mele cu graiul populațiilor românești transdanubiene (Macedoromâni și Meglenoromâni), am avut prilejul să cunosc toată literatura dialectală populară și cultă. Dacă în versiunile pur populare am întâlnit graiul aromănesc lipsit de orice promiscuitate cu forme dacoromâne, din contră, în literatura dialectală cultă amestecul acesta este câte odată atât de frecvent încât, de cele mai multe ori, îi alterează și fondul.

În volumul de versuri pe care îl publică George Murnu, această promiscuitate lipsește. În afară de unele formațiuni ale autorului, toate construite în spiritul dialectului, nicăieri n'am întâlnit măcar o singură formă care să se depărteze de construcția specifică a graiului macedoromân. Această puritate se datorește, de sigur, nu numai gustului personal al eminentului nostru poet aromân, dar și cunoștințelor sale filologice.

Puțină cultură filologică nu strică oricărui mănitor al condeiului. Ea se cere cu atât mai mult unui scriitor în grai regional. În dialectul Aromânilor se păstrează unele cuvinte și construcțiuni care, prin forma lor staționară, sunt de un interes deosebit pentru arhaismul limbii. Toate aceste particularități au fost respectate de autor.

Dacă limba în care sunt redată versurile lui George Murnu se înfățișează fără nicio abatere de la adevărata structură a dialectului aromân, fondul se inspiră din psihologia unui popor privit sub toate aspectele vieții lui. *

Volumul începe cu „Cântecul plaiurilor noastre”, versuri în limba literară, constituind o introducere la întreaga colecție. Urmează bucățile în dialect, în frunte cu „Tră Armăname” (Pentru Aro-

mâni) și „Graiul Armănescu” (Graiul Romănesc), din care versurile din urmă :

Scumpa mea fântână ce anarga¹⁾ cură
Măne, poate măne di dușmani beută
Va se armăni tu etă²⁾ pondă³⁾ și tăcută !

zucrăvesc atât de plastic soarta unui graiu, care, din cauza vitregiei vremurilor, va trebui să amuțească. Continuă cu ciclul de poezii „Nihò di vreau, Mărdzeale di plângute”, urmate de versuri dedicate plaiurilor noastre, dintre care „Munții anostri” cu amintiri din copilărie:

O, ańt'i⁴⁾ a mei di ficiurame,
Cum vă ngrupai aclo tu munte
Cu tută a bană'l'ei⁵⁾ dulțeame...

evocă vremuri care, pentru Aromâni plecați din patrie, nu se vor mai întoarce.

Tot printre aceste din urmă relevăm „Picurarlu” cu o caracterizare a vieții păstorești la Aromâni, cum rar am întâlnit în literatura noastră dialectală cultă:

Tu albe cu pâlasca'n brân
Căciula tot pe frunte,
Eu di zămane⁶⁾ ńi-escu⁷⁾ Armân
Și picurar di munte.

Dar mai mișcătoare din întreaga colecție sunt versurile închinat eroilor aromâni căzuți pe plaiurile Pindului, pentru apărarea limbii și a neamului.

Întreaga operă a lui George Murnu se distinge printr'o caracterizare discretă, dar fidelă a specificului vieții la Aromâni, redat într'o limbă armonioasă însă nealterată și cu o bogăție de forme și expresiuni împrumutate din mai toate ținuturile locuite de Aromâni.

Th. Capidan.

¹⁾ Anarga = încet. ²⁾ Etă = lume
³⁾ Pondă = pustie. ⁴⁾ Ańt'i = anii. ⁵⁾ a bană'l'ei = a vieții. ⁶⁾ Zămane = vremuri de demult. ⁷⁾ escu = sunt.

ANUARUL Institutului de Studii Clasice pe anii 1928—1932. Partea I. Cluj, 1932. „Cartea Românească”.

Un „Anuar” greu de știință este, însă,

cel publicat de Institutul de Studii Clasice de pe lângă Universitatea din Cluj. Intemeiat de mai înainte, acest Institut, găzduit în clădire proprie și organizat, — grație unei conduceri pricepute, — după norme strict apusene, este unul dintre cele mai reprezentative institute științifice ale tinerei Universități clujene. Conducătorii lui au avut de luptat cu greutatea inerentă începutului, însă răzbindu-le, și terminându-se aproape toate amănuntele organizării vrednicei instituții, ei au trecut la realizări. Și una dintre primele manifestări este acest Anuar de început.

Anuarul se deschide cu o operă postumă a mult regretatului V. Bogrea, *Originalitatea poeziei romane*, în care se zugrăvesc cu mână de maestru componentele originalității romane în domeniul creației poetice, înlăturându-se mai ales acuzația de „imitație grecească”. Tot studii literare greco-romane sunt: *Ovidiana*, — scrisă într-o elegantă latinească — și *Introducere la „Statul Atenian”* de d. prof. Șt. Bezdechi, apoi *Izvoarele lui Catul în poema LXIV* de d. prof. T. Naum. Urmează o serie de studii cu caracter istoric-arheologic asupra epocilor romane, pre- și postromane, ale dlor M. Roska, C. Daicoviciu, Șt. Kovacs, O. Floca, M. I. Macrea, și A. Decei.

Toate aceste studii și articole mărturisesc munca organizată și competentă care se face la Institutul de Studii Clasice, ale cărui ținte sunt exprimate atât de frumos în cuvântul introductiv: „Fie ca acest început, făcut sub auspicii atât de grele, să fie cât mai rodnic și să contribuiească, într-o măsură cât mai aproape de bunele intenții ale inițiatorului (V. Pârvan), la închegarea unei tradiții clasice, foarte necesară, mai ales în împrejurările actuale, în această țară așa de bogată în vestigiile antice, pe care am dori-o bogată și în suflete inobilate printr-o temeinică cultură clasică”.

A. Decei.

Insemnări

INCHINÂND acest nr. al revistei lui Ion Agârbiceanu, suntem bucuroși să adaogăm la mărturisirea iubirii noastre pentru povestitorul Ardealului, cuvintele de elogiu ale criticului spaniol R. Cansinos Assens, publicate în marele cotidian *La Libertad* din 21 Aug. 1932. În cadrul unei recenzii asupra *Stanei*, d. Assens descifrează cu o uimitoare pătrundere trăsăturile principale ale personalității scriitorului nostru.

„Autorul *Stanei* este originar din Transilvania, această veche bucată de pământ ruptă din România, care după război s'a întors la patria mămă, țară de păduri și de pășuni care în geografia istorică reprezintă până astăzi un fragment din evul mediu.

Agârbiceanu este preot, om dela țară, om de credință și de energie, în care nu s'a petrecut acea ruptură interioară a heterodoxului. Este fiu legitim al țării și al rasei sale, un om întreg...”

Și după ce arată țesătura psihologică a „*Stanei*”, criticul spaniol stăruie mai ales asupra poeziei grave a pământului din opera lui Agârbiceanu:

„Câmpul se vede pretutindeni în dramă, aduce momente de liniște, unește diferitele părți ale dramei. Cu toată ura față de soacră-sa, Stana se așează lângă aceasta ca să „desfacă” porumbul și în timpul lucrului mâinile, dușmane mai înainte, se înfrățesc. Toate amărăciunile casnice se impacă în această cuminecătură a câmpului. Chiar Andrei Munteanu, când se întoarce, invalid, în satul său, își uită a moment nenorocirea pentru a vorbi de starea semănăturilor. Câmpul este adevărata oglindă în care se văd sufletele țăranilor; marea dragoste neutră și mângâietoare; un cer mai apropiat și mai prietenos. De câte ori Agârbiceanu vorbește de acest câmp, o face cu o vorbă scurtă, gravă, dar plină și matură. Nu descrie, ci zice lucrurilor pe name, printrucă descrierea implică depărtare și el stă doară în mijlocul acestei naturi.

Preot de sat, Agârbiceanu, ca și Rey Soto al nostru, va purta tonsura ca o emblemă arcadică”.

Și despre pacifismul scriitorului:

„Pacifism fără teză, pacifism spontan și natural al unui suflet georgic, pătruns de acel înțeles pascal al boabelor de grâu și care simte adânc durerea câmpurilor ciuruite de mitralieră și presărate de morminte”.

„Gând Românesc”.

DICȚIONARUL Academiei Române se pare că a intrat de astădată într'o zodie mai fericită. Marele cotidian „Universul” a înțeles să inaugureze a doua jumătate a întâiului său secol de existență cu un gest de generositate care va rămâne încrustat totdeauna pe răbojul dezvoltării noastre culturale: a hotărît să tipărească pe cheltuiala lui volumele următoare din Dicționar. Ajutorul pe care-l dă în acest fel puternicul ziar Academiei Române, în aceste vremuri de cumplită criză economică, stârnește cea mai caldă admirație. Într'adevăr intervenția „Universului” salvează la timp opera pe care Academia a înscris-o ca punct principal în programul său de realizări culturale, chiar dela înființare. Dicționarul Academiei Române are un trecut plin de peripeții. După ce a trecut prin faza redacției anacronice a hiper-latinistilor Laurianu și Massimu (în colaborare cu Iosif Hodoșiu și Gh. Barițiu) *Dicționarul limbii române* (2 vol.) și *Glosariu care cuprinde vorbele d'in limb'a roman'a straine ...* (1873—76) — și prin aceea excesiv de dezvoltată a lui B. P. Hașdeu (*Etymologicum Magnum Romaniae*), care în interval de zece ani (dela 1886) n'a reușit să cuprindă în cele trei volume apărute decât cuvintele începătoare cu A, iar din cele cu B numai până la *bărbat*, a ajuns (la 1906) la forma actuală, în redacția dlui S. Pușcariu (ajutat de un număr restrâns de colaboratori).

Se implinesc deci 60 de ani de străduinți pentru elaborarea marelui dicționar, fără să se fi putut tipări, în redac-

ția actuală, mai mult decât o treime din tezaurul nostru de limbă. Vina acestei stări de lucruri nu o poartă nici Academia și nici redacția Dicționarului. Dacă ținem seama de intervalul de timp și de mijloacele materiale de care dispun alte academii, la publicarea operelor similare, vom înțelege că Dicționarul nostru a înaintat suficient, cu toată întreruperea lucrărilor prin timpul războiului, și ar fi înaintat desigur și mai mult, dacă resursele materiale ale Academiei Române permiteau să se publice mai mult. Amintim că Dicționarul englez (de Oxford) a început la 1857 și s'a terminat abia acum câțiva ani, având o mulțime de colaboratori. Dicționarul sârbesc (de Zagreb) a început la 1880 și a ajuns abia la jumătate.

Vina întârzierii apariției Dicționarului Academiei Române, în condițiunile de față, o poartă și publicul nostru cult. Dicționarul este o operă migăloasă care necesită cheltuieli imense și Academia Română nu mai e în măsură să le suporte. Intelectualitatea românească, și mai ales aceea din nouile provincii, care nu se poate lipsi de un izvor atât de bogat și de un corectiv atât de sigur pentru cunoașterea graiului românesc, cum e Dicționarul Academiei, are obligația morală să contribuie și ea la realizarea integrală a acestei opere. Apariția Dicționarului Academiei s'ar putea asigura pentru un interval destul de scurt dacă oamenii de carte l-ar abona, contribuind lunar cu câțiva zeci de lei și primind fasciculele care vor apărea. Academia acordă profesorilor, olițerilor, preoților, învățătorilor și studenților o reducere de 50% pentru partea apărută până acuma. Desigur încasările pe care le va realiza Academia, le va folosi pentru angajarea unui mai mare număr de colaboratori, care vor asigura apariția mai apropiată a Dicționarului.

Șt. Pașca.

UNIVERSITATEA din Cernăuți i-a luat înainte celei dela Iași, proclamând „doctor honoris causa” pe bătrânul folklorist

Artur Gorovei. E probabil că multora numele acesta nu le spune prea mult, căci harnicul moldovean a scris și a făptuit întotdeauna modest și fără trâmbițări. Tocmai pentru aceasta e bine să se știe și în Ardealul nostru — care-l cunoaște mai puțin —, că avocatul dela Fălticeni a implinit anul trecut o jumătate de veac de activitate literară, căreia noi credem că i s'ar putea spune, mai potrivit și mai cuprinzător: activitate culturală.

În variata operă a neobositului cărturar moldovean, partea cea mai importantă nu o constituiesc atât interesantele scrieri literare și prețioasele cercetări istorice asupra orașelor moldovene, cât mai ales publicarea „Șezătoarei”, întâia noastră revistă de folklor. Apărută într-o vreme când numărul celor cari cunoșteau înțelesul acestui cuvânt era așa de mic la noi, „Șezătoarea” a ajuns, după 37 de ani (1892—1929) de luptă cu greutăți mari și de tot felul, până la al 25-lea volum și la „Indicele” care arată bogăția conținutului său. Prin această revistă, Artur Gorovei a scăpat dela pieire o comoară de material deosebit de prețios pentru cunoașterea literaturii și sufletului țaranului nostru și a trezit interesul pentru culegerea folklorului românesc la o mulțime de tineri intelectuali, în special învățători de țară. Academia Română i-a publicat mai multe studii și culegeri bogate, iar revistele franceze de specialitate i-au tipărit, pe vremuri, articole prin cari obiceiurile și tradițiile poporului nostru au ajuns să fie cunoscute și de către cercetătorii din Apus.

Iată pentru ce istoria folklorului nostru nu se poate scrie fără să se amintească numele lui Artur Gorovei, pentru sărbătorirea căruia Universitatea cernăuțeană trebuie felicitată cu toată căldura.

Ion Mușlea.

ARTELE culte n'au avut o egală înflorire în Ardealul dinainte de unire. Un început de creație am avut și în muzică, plecând dela tezaurul de melodii populare și vrând să fie o transpunere a lor

pe un plan artistic mai înalt și uncori o exploatare, prin analiză, a valorii lor expresive. Așa s'au născut acele doine, cântece și coruri „armonizate”, cari dau și astăzi programul muzical al festivalurilor culturale.

Iacob Mureșanu însă a făcut un pas înainte. El nu s'a mulțumit numai cu armonizări de coruri, ci a prelucrat și piese pentru pian, a compus balade și liederuri, în genul clasic consacrat de școala muzicală germană și a trecut apoi la compoziții mai ample, dându-ne acea serie de „opere” naționale, dintre cari cea mai cunoscută este „Mănăstirea Argeșului”, reprezentată la Blaj, cu prilejul semicentenarului Aстреi. A cultivat și muzica bisericească și a tipărit, în două rânduri, o revistă muzicală, „Muza Română”, întâia încercare de acest fel în Ardeal.

De aceea inițiativa unor admiratori ai lui, cari vor să-l scoată din întunerecul uitării printr'o editare a compozițiilor lui, este cât se poate de bine venită. În urma acestei tipăriri se va putea stabili și adevărata valoare a operelor lui.

„Comitetul pentru păstrarea, editarea și propagarea operelor muzicale ale lui Iacob Mureșanu” s'a constituit la Cluj, în ziua de 30 Aprilie. El și-a propus să publice numai decât piesele mai mici și compozițiile bisericești, a căror tipărire nu reclamă cheltueli prea însemnate. Operele mai mari deocamdată se vor copia încă într'un exemplar, spre a-i rămânea familiei o copie după fiecare, iar originalul se va depune la Biblioteca Universității din Cluj spre păstrare. Se va strânge pe urmă un fond, prin colectă și cu câștigul realizat prin reprezentarea compozițiilor lui Mureșanu, spre a se putea tipări cu timpul și operele lui mai desvoltate.

Președinte al comitetului este d. Tiberiu Brediceanu, fost elev al lui Iacob Mureșanu și el însuși un compozitor, care s'a ridicat dela armonizarea de coruri și de cântece la încercări de ampoare, ca acelea cari ne-au rămas dela maestrul său.

Olimpiu Boitoș.

BULETINUL „ASTREI“

Activitatea Secțiilor.

Ședința plenară a secțiilor literare-științifice, ținută la sfârșitul lunii Mai, a fost din nou un prilej pentru „Astra” să-și controleze mai de aproape activitatea și rostul ei adevărat.

Rapoartele prezentate de secțiuni — s'o spunem fățiș — s'au arătat anemice, cu constatarea că activitatea acestor secțiuni s'a desfășurat mai ales în cadrul altor societăți sau prin articole disperate în diferite ziare și reviste. (Secțiunile: literară, geografică, feminină, social-economică). Una din secțiuni (a Șt. Naturale) mai sinceră, a recunoscut că n'a desfășurat, în cursul anului trecut, nici o activitate.

S'a spus mereu și cu drept cuvânt, că una din marile ei puteri, dar și din marile slăbiciuni este vechimea „Astrei”. Bilanțul de activitate al secțiunilor reliează această bătrânețe.

Viața lor e lipsită de fluidul tinereții și nu mai e în pasul vremii. Nu e caracteristic oare faptul, că din toate secțiile iese la suprafață, ca claritate de vederi și realitate de infăptuiri, tocmai cea mai tânără dintre ele, Secția medicală cu Subsecția „Șoimii”? Și nu se desprinde oare nici o învățătură pentru celelalte secțiuni, din activitatea depusă de cele două surori mai tinere?

Ședința a fost condusă de dl Prof. Iuliu Moldovan, președintele „Astrei” care a dat lămuriri asupra proiectului de lege privitor la coordonarea activității societăților culturale, ce va veni la toamnă în discuția Camerei și a determinat adunarea să ia hotărîrea ținerii unei consfățiri a președinților de despărțământ

pentru a pune de acord măsura activității de acum și a indica planurile de viitor, — cu ocazia adunării generale a „Astrei”, — care va avea loc la Brașov.

S'au adus omagii scriitorului *T. Păcățianu*, venerabil membru al Astrei, pentru împlinirea a 80 de ani de viață, adunarea luând deasemenea act cu satisfacție de apariția revistei „Gând Românesc”.

Un despărțământ activ, Reghinul.

Intre despărțămintele care au scos în evidență faptele de cultură și de realizări ale „Astrei”, cel din Reghin, totdeauna a ocupat un loc de frunte.

Raportul general, prezentat în acest an Centrului, întărește acest fapt.

Intelectualii români din Reghin, deși puțini la număr, au desfășurat o activitate demnă de toată lauda. Cele peste 60 de sate cutreerate, în care s'au ținut 153 de conferințe cu subiect: național cultural, medical, igienic, economic, alte 23 de conferințe ținute în Reghin, tipărirea a numeroase broșuri de propagandă, inzestrarea pe cheltuială proprie a gimnaziului local cu aparate de educație fizică, propagandă împotriva secțanților, organizarea a 5 intruniri anti-revizioniste și a numeroase festivaluri, în care s'a dat întâietate cântecelor și dansurilor populare — fac cinste despărțământului Reghin.

Aceste realizări, devin în cea mai mare parte harnicului și însuflețitului președinte al acestui despărțământ, Dr. *E. Nicoară*, ale cărui inițiative și spirit de creație merită să fie luate pildă și de alte despărțăminte.

Propagandiștii „Astrei” și ai „Șoimilor” la sate.

Propaganda culturală la sate a „Astrei” și a „Șoimilor Carpaților” din Cluj, se desfășoară cu o intensitate crescândă și cu metode de lucru din ce în ce mai perfecționate.

În lunile Mai și Iunie propagandiștii au cutreerat comunele: *Mihăești*, *Berindu*, *Topa Mică*, *Sâncraiuul Almașului*, *Feleac*, *Sânmărtin*, *Tic*, ținând conferințe, îndemnând pe țărani să învețe coruri și dansuri românești sau determinându-i să întemeieze cooperative.

Conferențiarilor „Astrei” au dat sfaturi utile medicale, au vorbit despre însemnătatea cooperativelor și a băncilor populare la sate, au explicat țăranilor cauzele crizei economice prin care trece țara, rolul școlii și al bisericii, etc.

O mențiune specială merită festivalul cultural, organizat de „Astra” din Cluj la *Tic*, la cererea conducătorilor minelor de cărbuni și a intelectualilor din această comună, festival la care au luat parte intelectuali și țărani din comunele: *Dăncu*, *Ruginoasa*, *Stoboru*, *Petrindu*, *Arghieșu*, *Aghireș* și *Tâmașu*.

La partea artistică și-au dat concursul, pe lângă propagandiștii despărțământului „Astrei” din Cluj, elevii școalelor și țăranii din diferite localități. Corurile și dansurile naționale, mai ales cele executate de „Șoimii” din Aghireș și Feleac au determinat o adevărată emulație în tineretul din comunele, adunate la festivalul ținut la *Tic*.

Despărțământul dela Blaj, în mijlocul poporului.

Sărbătorească a fost adunarea generală din acest an, a despărțământului „Astrei” din Blaj.

Ea s'a ținut la *Ciufud*, comună din vecinătatea Blajului, cu un program care părăsind obișnuita notă oficială s'a adresat mai ales poporului.

Pe înțelesul tuturor, cu pilduire și glume, Prof. *Grigore Pădurean*, dela liceul

de băieți din Blaj, a vorbit despre: „Portul și cântecul național”.

Coruri și declamări, dansuri naționale executate de elevi și flăcăi, reprezentarea de către țărani a piesei „Păcală și Tândală”, concursuri de porturi și jocuri naționale n'au lipsit din această zi de sărbătoare.

Atragem luarea aminte deasemeni asupra expoziției de copii, dela 6 luni la 2 ani și mai ales asupra prețiosului dar, făcut cu această ocazie, comunei sale de naștere, de dl. *Romul Simu*, fost învățător în Ciufud, astăzi pensionar în Sibiu. Darul este o bibliotecă populară de 272 volume, legate și catalogate și un fond de 5000 lei, pentru întreținerea și sporirea bibliotecii. În orașul unde președintele despărțământului „Astrei”, Al. Lupeanu Melin este și conducătorul celei mai vechi biblioteci din România, un gest ca acel al învățătorului și scriitorului de broșuri populare, R. Simu, vine ca o recunoaștere fericită a indemnului ce-l pcată da cultul cărții.

Conferințele Tineretului.

Pentru a avea o privire generală asupra situației culturale, economice și sociale și a problemelor care frământă intelectualitatea Ardealului, gruparea tineretului „Astrei” a hotărît ținerea unui ciclu de conferințe.

Conferințele urmate de discuții și propuneri ale membrilor grupării au loc în localul despărțământului din Cluj al „Astrei”, de două ori pe lună.

Până acum, în cadrul primului ciclu de conferințe au vorbit dñii: *Olimpiu Boitoș*, despre Societățile culturale românești din Ardeal până la Unire; *Ion Chinezu* despre Societățile culturale maghiare din Ardeal, *Grațian Mărcuș* despre Presa populară ardeleană și *Aurel Gociman* despre Problema Românilor din Săcuime.

Asupra conferințelor și problemelor puse în discuție, vom reveni pe larg într'un număr viitor al revistei.

AM PRIMIT LA REDACȚIE:

- Aron Cotruș*, Printre oameni în mers. Sosnowiec (Polonia), 1933.
Lucian Costin, Câteva note despre inducția poetică. Ed. „Cartea Românească”, Timișoara.
— Astrale. Craiova, 1931. „Tiparnița”.
— Literarische Ausblicke. Caransebeș, 1933.
Mircea Marc, Pământ și cer. Rașcani-Bălți, ed. „Minerva”.
George Pascu, Autonomia Moldovei. Iași, 1932. Viața Românească.
I. Iordan și G. Pascu, Sat fără cini, cazul Lucian Predescu. Iași, 1933. H. Goldner.
Ausonia, carte trimestrială de poezie italiană. No. 2. *Ada Negri*, Cartea Mării, trad. de Pimen Constantinescu. Focșani, 1932. Tip. „Cartea Putnei”.
Vasile Vlaicu, Indicator de cariere și profesii. Cartea I. Școlăritatea profesională. Cluj, 1933. Tip. Națională.
Hotarul, Arad. Anul I, no. 1.
Gazeta Ilustrată, Cluj. Anul II, no. 5.
Arhivele Basarabiei, Chișinău. Anul V, no. 1.
Observatorul, Beiuș. Anul VI, no. 6.
Făt-Frumos, Suceava. Anul VII, no. 2.
Revista Critică, Iași. Anul VII, no. 1.
Datina, Turnu Severin. Anul X, no. 7—12, — zece ani.
L'Europe Centrale, Praha. Anul VIII, no. 23, 24.

E R R A T A :

Din cauza greutăților de tot felul, fatale oricărui început, în no. 1 al revistei noastre s'au strecurat câteva greșeli de tipar. Pe două dintre ele, fiindcă ar putea să schimbe înțelesul textului, le îndreptăm aici:

La pag. 32, coloana I rândul 23, în loc de *scuză* trebuie să se citească *acuză*.

La pag. 43, coloana I rândul 11, în loc de *14 Oct.* trebuie să se citească *14 crt.* (=curent).

GÂND ROMÂNESC

ANUL I. No. 2.

IUNIE 1933

CUPRINSUL:

D. D. Roșca, Mitul utilului.

Sera Furpa, Curaj?

Ion Breazu, I. Agârbiceanu.

Teodor Murășanu, Cu mâinile, cu umerii razim...

Emil Pușcariu, Unificarea legislativă.

C R O N I C I

CRONICA LITERARĂ. *Ion Chinczu*, Două romane săsești.

CRONICA IDEILOR. *Olimpiu Bôitoș*, A. Tibaș și psihologia poporului român.

CRONICA SOCIALĂ. *Dumitru Todoranu*, Monografia sociologică românească.

CRONICA MEDICALĂ. *Leo Daniello*, Combaterea tuberculozei în România.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI: *O. Densușianu*, Literatura română modernă. Vol III. —

Autocritică (G. B. D.); *G. Murnu*, Băir di cântic armănescu (Th. Capidan); Anuarul Institutului de Studii Clasice (A. Decet).

— INSEMNĂRI de O. Bôitoș, I. Mușlea, Șt. Pasca.

BULETINUL ASTREI

Activitatea Secțiilor; Un Despărțământ activ, Reghinul; Propagandiștii „Astrei” și ai „Șoimilor” la sate; Despărțământul dela Blaj în mijlocul poporului; Conferințele Tineretului.

duse în linie frântă: dela București la Iași, Brașov, Sibiu și (mai târziu) Blaj. Negruzzi a fost prea rațional, pentru că să poată fi și poet de avânt; fantazia i-a procurat numai fragmente clasice, nu opere mari; dar sănătatea sentimentului său l-a făcut un educator al nației, încă de cetit mereu. Cuvântul „capricios” dela p. 78 l-aș refuza, deci.

Despre *Alecu Russo* am scris și eu ceva, odată. Toate obiecțiile dlui P. V. Haneș nu mă fac să retrag nimic. Dl O. D. are meritul prețios de a fi pornit cercetările despre Russo, la care acum revine. Cu Kogălniceanu și Negruzzi pe Russo îl lega respectul tradiției, al vieții bătrânești și al limbii sacre din țara Moldovei; îl lega dușmănia latinizării antinaționale. Mai departe decât ei Russo a dus adorația poeziei populare, pe care în primă formă a cunoscut-o (de sigur) în Elveția, unde profesorul lui, Toepffer, vizita (cu elevii săi) munții și poporul care — avea doar cântece, ca și azi. Din Ardeal Russo ne-a păstrat un cuvânt bun spus de Iancu, în 1848, la Blaj; aici a fost arestat, la Dej; iar mai târziu Ardealul l-a cetit, l-a și *reprodus* imediat (în Sud), dar l-a înțeles târziu. T. Cipariu mai prepara doară gramatica-i academică; iar At. M. Marienescu scâlca nerozește poezia populară...

În sfârșit, d. O. D. adoage propileele sale cu figura mai puțin nobilă, de o producție mai pădureață, dar bogată, a lui *N. Filimon*. Analiza romanului său, oglindă a vieții munteneste dintre 1810—1840, este suficientă să ni-l descopere complet; este un roman critic, plastic, nearmonic, dar viguros.

Dincoace de acești scriitori de fundament; cu începuturi ceva mai vechi și cu o prelungire spre noi mai intimă, apare *Gr. Alexandrescu* Capitolul are titlul (bine găsit) de *poezia în ascensiunea de modernizare*. Așa fiind, are firesc ca despre *Alecsandrescu* să primim analiza cea mai vastă (pp. 101—145); și lămuriri clare despre ecurile bogate ce epoca le deșteptă în poet, despre ce in-

floria original în sufletul lui, *din* sufletul lui, așteptător de „imprimăvăreri” (p. 114).

Mi se pare și mie că trăim într'o epocă (1933), în care idealurile celor mai buni Români vechi nu mai electrizează generațiile ce vin la rând și cărora a doua parte din *Epigonii* și din *Scrisoarea a III-a* le-a rostit de mult o sentință aspră. Într'o astfel de atmosferă cartea dlui O. D. reinviează sufletele care au incorporat cele mai alese simțiri și tendințe ale unei națiuni, *care nu vrea să fie dusă pe alte drumuri* și refuză epigonismul egoist, lasciv, obraznic, iudaizant, de balamuc și de puroiu literar. A readuce spre eroii literari, ca d. O. D., sorbind din izvoare directe, cu inima deschisă pentru adorație, dar și critic prudent, iar uneori chiar reținut, însemnează a face nației un serviciu, pentru care autorul are un drept deplin la o recunoștință largă și generoasă.

Deși știu că devin acum banal, rog pe toți cetitorii mei să răspândească activi această carte de învățătură serioasă, frumoasă și prinsă în limbă românească vrednică de imitat.

G. B. D.

AUTOCRITICĂ. Academia română a pus sub tipar o scriere de d. G. Bogdan-Duică: *Ioan Barac*. În 3—4 săptămâni scrierea despre poetul lui *Arghir* va apărea. Ea lămurește întâia oară influențele și traducerile multiple, admise de I. B. din literatura maghiară, germană, franceză, engleză. Chestiunea poveștii lui *Arghir*, un fenomen literar-internațional, întins din India până în Oceanul Atlantic, a rămas rezervată unei schițe deosebite. Cine voește să știe bine ce literatură s'a cetit în Ardeal între anii 1820—1840, de aici poate afla, căci I. B. este descris din toate punctele de vedere care i se pot aplica.

G. B. D.

GEORGE MURNU, *Bair di Cântic Armănescu*. (Ritmuri macedonene). Marvan, București, 1933.

într'un elegant volum de peste o sută